

La Restauració Meiji: la
transformació del Japó feudal en
un Estat modern.
Reforma o revolució?

Pol Simon Lledó

Treball Final de Grau d'Història

Àmbit: Història Contemporània de Japó

Tutor: Llorenç Ferrer Alòs

Juny de 2014

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ.....	3
L'ERA TOKUGAWA.....	5
El govern Tokugawa	
El repartiment del territori	
La divisió de classes	
Confucianisme i educació	
Relacions amb l'exterior	
El govern feudal en el context de la crisi socioeconòmica	
Consideracions historiogràfiques sobre la situació del règim Tokugawa a la primera meitat del segle XIX	
EL JAPÓ ENTRE 1853 I 1868.....	17
Vaixells negres i tractats internacionals	
Evolució política de l'era Ansei	
El <i>Sonno-joi</i>	
Terrorisme i lluites entre dominis	
La Restauració Meiji	
Consideracions historiogràfiques sobre la caiguda dels Tokugawa i la Restauració Meiji	
ELS PRIMERS ANYS DE L'ERA MEIJI.....	33
Consolidació política i primeres reformes	
Reformes socials i institucionals	
El desenvolupament econòmic i la revolució industrial	
Educació, cultura i religió	
Consideracions historiogràfiques sobre la occidentalització/modernització del Japó a l'era Meiji	
CONCLUSIONS. REFORMA O REVOLUCIÓ?.....	43
BIBLIOGRAFIA.....	46

INTRODUCCIÓ

L'objectiu principal d'aquest treball és plantejar un estat de la qüestió sobre la naturalesa de les transformacions socials, polítiques i econòmiques que es van produir al Japó a mitjans del segle XIX, al llarg del període conegut com a *Bakumatsu* (fi del règim Tokugawa) i als primers anys de l'era Meiji. En concret, la qüestió es centra en determinar quins van ser aquests canvis, el seu origen i les seves conseqüències. Encara avui en dia hi ha discrepàncies sobre si la importància del contacte amb les potències occidentals va ser determinant, condicionant o causa absoluta de que un país en gran part feudal, esdevingués un Estat modern en tant poc temps. Com veurem a través dels estudis que s'han fet de l'època, hi ha molts factors a tenir en compte per explicar aquesta transformació.

Per assolir aquest objectiu he estructurat el meu treball dividint-lo en 3 blocs. En primer lloc, és necessària una síntesi de la època anterior al període d'estudi, per entendre el context en el que es troba el país abans d'abordar la qüestió. La segona part està dedicada als anys en que la transformació del país es fa patent, des del contacte forçat amb els Estats Units fins la restauració imperial, coneguda com a Restauració Meiji. És en aquesta època en la que es produeixen els primers canvis importants, que canviarien al país radicalment, i que es consolidaran durant l'Era Meiji. Per aquest motiu, la tercera part està dedicada a explicar els primers anys de la nova era, els anys en els que es consoliden les reformes del nou govern: la creació d'un Estat Modern. Cada bloc consta d'un capítol final en el que posaré de contrast les idees més rellevants de diversos autors sobre una qüestió, relacionada amb cada un dels blocs, per resumir i clarificar les aportacions de cada un sobre qüestions concretes. Tanmateix, això no exclou que la opinió contrastada de cada autor sobre els esdeveniments articuli la resta del treball.

Finalment, les conclusions estan relacionades amb una pregunta que requereix l'estudi detallat dels esdeveniments per a la seva resposta, i que està relacionada directament amb l'estat de la qüestió d'aquest treball; la transformació política, econòmica i social del Japó en aquest període, va ser fruit d'una reforma o d'una revolució? La resposta s'intenta desenvolupar a partir de l'estudi del període al llarg de tot el treball, a més d'altres qüestions importants. La conversió del Japó en un "Estat

modern”, es va deure a l’obertura forçada del país a les potències occidentals, o van ser altres motius, sobretot interns, els que van determinar aquest canvi? Com va ser possible el pas d’un sistema bàsicament feudal a un sistema “modern” en tant poc temps? Aquestes preguntes són les que intentaré respondre al llarg del treball, a través dels estudis de diversos autors. Tanmateix la conclusió final estarà centrada en com definir la Restauració Meiji; com una reforma de diversos aspectes polítics, econòmics i socials, com una revolució del poble, un acte purament contrari al règim establert, o com un procés que no es pot definir amb termes convencionals¹.

Dels autors que he llegit per documentar-me per aquest treball, n’hi ha alguns que han fet un estudi exhaustiu del sistema polític, la situació econòmica i social, i el pensament dels intel·lectuals de l’època. És el cas de William G. Beasley, Marius B. Jansen, Hane Mikiso² o John W. Hall, quatre dels autors en els que majoritàriament m’he basat per explicar el període. Beasley i Jansen són dos dels màxims exponents en la matèria, amb estudis molt detallats sobre el període, Hall és tant influent que es cita a tots els estudis de l’època, i Hane té una de les síntesis més ben explicades i detallades sobre la història del Japó. Per altra banda també he consultat obres que, tot i que menys extenses o més concretes, han contribuït en gran mesura al meu coneixement de l’època; el llibre de Ian Buruma ajuda molt a entendre la cultura i el pensament de l’època; el professor d’economia George C. Allen deixa poc marge d’error en el seu estudi econòmic (i social) del Japó de l’època; finalment, Duus i Mutel m’han acostat a l’història del període en termes més generals. També he consultat a Panikkar, que m’ha servit per veure opinions que avui en dia ja han quedat més aviat descartades, sobretot des d’una perspectiva euro-centrista.

¹ Agraeixo al Dr. Victor Gavín de la Universitat de Barcelona, que m’aconsellés proposar aquesta qüestió, avui en dia encara oberta a debat.

² En el cas de ser un nom japonès, al llarg del treball posaré el cognom davant del nom, tal i com ho fan els japonesos. Per referir-me a un personatge ja mencionat normalment utilitzaré el seu nom de pila (sobretot al parlar dels Tokugawa).

L'ERA TOKUGAWA

Per a poder comprendre la caiguda del govern Tokugawa al Japó i la gran transformació que es produiria durant els seus últims anys i posteriorment, com diu molt bé Beasley cal primer conèixer l'origen i la magnitud de la seva força³. Aquelles característiques que el van fer perdurar durant dos segles i mig van ser les mateixes que al patir un canvi van donar pas a l'era Meiji; el canvi de diverses estructures bàsiques d'aquest període, segons ell és el que configurarà l'època Meiji. Hane va més enllà; segons ell el període Tokugawa va condicionar la manera de pensar japonesa, la seva conducta social i les institucions de forma més acusada que els governs anteriors, i cal conèixer la societat Tokugawa no només per comprendre la Restauració i l'època Meiji, sinó per comprendre el Japó actual⁴. Arribi fins on arribi la influència del govern Tokugawa, cal tenir en compte les seves característiques per saber quins són els canvis que es van produir i perquè, canvis que transformarien un país majoritàriament feudal en un "modern", en només unes dècades, i en ple segle XIX.

EL GOVERN TOKUGAWA

Prèviament al règim Tokugawa, al llarg del segle XVI s'havien succeït diverses guerres civils, que a finals de segle es centren amb l'agrupació de les forces polítiques al voltant dels cabdills militars, i aquests lluiten entre sí. Tokugawa Ieyasu, després d'aconseguir una important victòria al 1600 sobre els cabdills enemics i de ser nomenat *shogun*⁵ crea un règim de feudalisme centralitzat, que donarà pau relativa al país fins a mitjans del segle XIX. Mutel ressalta la importància dels dos segles i mig de pau, el període de pau més llarg de la història de Japó⁶, però també ressalta que amb aquest fet sorgeix un problema: mantenir la pau en una societat feta per a la guerra. Segons ell va ser necessari imperar per a sotmetre, vigilar i prevenir, i per aquest motiu el govern Tokugawa es va organitzar d'una manera concreta.

³ BEASLEY, 1972: 23

⁴ HANE, 2000: 73

⁵ El *shogun* era el màxim rang militar del país, un títol històric concedit directament per l'emperador. El shogun estava per sobre de la resta de "senyors feudals" del país, d'aquí que es parli de feudalisme centralitzat. El govern del shogun es coneix com a "shogunat".

⁶ MUTEL, 1972: 7

Al govern Tokugawa se li donarà el nom de Bakufu, que literalment significa “el campament”. Un cop al poder, i per assegurar la continuïtat del seu règim, Ieyasu va adoptar certes mesures polítiques. El shogun es convertia en el cap visible de l'estat, i la seva administració era centralitzada i col·lectiva. Aquesta centralització no es va dur a terme només pel shogun, sinó que conté un conjunt d'organitzacions i comitès col·legiats. Dins de la supervisió governamental es troba també el Gran Consell, anomenat *rojû*, que es compon de quatre o cinc ancians, que decideixen la política general i tenen autoritat sobre els dàimios⁷. També existeixen els territoris, anomenats *han* o dominis, que són més o menys autònoms sota la direcció dels dàimios, sempre sota mesures preventives per mantenir l'ordre. La clau de la estabilitat política en el Japó del període Tokugawa residia en la relació entre el govern central, el Bakufu, amb els territoris, els *han*⁸. El Bakufu disposava d'un instrument de control pels dàimios conegut com *sankin-kôtai* o “assistència alterna”, que consistia en requerir la presència dels dàimios regularment a la capital, Edo⁹. Aquesta assistència comportava que els dàimios alternessin la seva residència; durant un any vivien a la capital, i el següent al seu *han*. Aquesta llei també obligava a la família a quedar-se a la capital, quasi com a “hostatges”. Beasley també ens explica com el poder imperial queda sota el control del shogun, tot i que oficialment aquest segueix sent un funcionari imperial; aquest fet suposarà un problema pel Bakufu al segle XIX, ja que mai es va denegar oficialment el poder de l'emperador, i com veurem més endavant, molts van començar a reclamar la seva sobirania per sobre de la del Bakufu.

EL REPARTIMENT DEL TERRITORI

És imprescindible conèixer la importància de la relació entre els dàimios i el Bakufu, per entendre els canvis que es produiran més endavant. S'ha de pensar que el mateix Tokugawa Ieyasu va ser un dàimio abans de ser shogun, i que l'agrupació de diversos dàimios per acabar amb el poder creixent d'algun altre va ser una pràctica

⁷ Els dàimios serien l'equivalent japonès als senyors feudals occidentals de l'època medieval. També controlaven un territori, el *han* o domini, equivalent als feus occidentals, i tenien vassalls directes. El terme *daymiô* també s'utilitza en algunes ocasions per designar als líders de clans, tot i que no tots els clans posseïssin terres.

⁸ BEASLEY, 1972: 23

⁹ Cal esmentar que la capital “de facto” era Kyoto, on residia l'emperador, però a la pràctica es considerava que Edo era la capital, on residia el Bakufu, l'autèntic govern del país.

recurrent en temps anteriors al Bakufu, i controlada posteriorment. Una de les mesures econòmiques i territorials més importants que va prendre el shogun per estabilitzar el seu govern i el país va ser el repartiment de les terres, segons el tipus de dàimios (el volum de terres assignades dependria dels seus aliats o detractors en el conflicte anterior), un fet que també va suposar una base econòmica sòlida del Bakufu durant tota la etapa Tokugawa.

Cada territori o domini es valorava segons un nombre teòric de “sextaris” d'arròs, que constituïa la mitjana fiscal, comptabilitzada en *kokus*¹⁰. La quantitat de terres que posseïa el shogun varia segons les fonts entre un quart i un terç del total del país. La majoria restant pertanyia a dos tipus de dàimios diferents; per una banda estaven els *fudai daymiô* (famílies guerreres que havien ajudat a Ieyatsu al 1600), que juntament amb els membres de la família Tokugawa i les seves branques, controlaven un altre terç de les terres, i per altra banda els *tozama daymiô* (famílies que es van sotmetre després de la victòria de Ieyatsu), que posseïen poc més d'un terç. Així el shogun es va assegurar que els que tenien més possibilitats de convertir-se en rivals seus tinguessin menys territoris que ells, i que els seus aliats estiguessin a prop. A més, la ubicació dels dominis dels dàimios *tozama* era molt menys estratègica que la resta, més allunyada dels grans centres i rodejada pels partidaris del shogun. Resumint, els dàimios governaven els seus dominis lliurement, però el Bakufu tenia el control absolut de les relacions exteriors, l'encunyació de moneda i els intercanvis comercials entre dominis. Segons Hane, aquesta divisió del país en diversos territoris dàimios va modelar la identitat regional japonesa, ressaltant les diferències entre dominis i provocant un cert distanciament entre regions¹¹.

LA DIVISIÓ DE CLASSES

Una de les maneres d'assegurar la estabilitat social i política del Bakufu, va ser establir un sistema de classes, adoptant la divisió del sistema confucianista xinès, i substituint a l'erudit pel samurai. Per tant, i en ordre descendent, les classes socials es definien per naixement i en aquest ordre: samurais, camperols i els habitants de la ciutat (artesans i mercaders). Normalment es sol classificar als camperols, artesans i

¹⁰ Un koku = 180 litres, s'utilitza per comptabilitzar el rendiment en arròs dels terrenys explotables

¹¹ HANE, 2000: 74

mercaders en una sola classe: els plebeus. Els dàimios i la cort imperial integraven la classe dominant, per sobre de la resta, i sobre seu sempre estava el *shogun* (l'emperador teòricament estava encara més per sobre, tot i que no era així en la pràctica). Dins d'aquesta divisió, els samurais eren la classe privilegiada, serfs polítics del seu senyor que vivien en el territori del seu senyor i que cobraven estipendis fixes d'arròs (en certs aspectes serien l'equivalent als cavallers del feudalisme occidental). Els camperols estaven lligats a la terra que treballaven, terra que pertanyia als dàimios. En aquest període, el Japó era societat agrícola, així que no és d'estranyar que al segle XVIII els camperols fossin un 80 per cent del total de la població. No gaudien de privilegis, havien de pagar entre el 40 i el 50 per cent, de vegades més, de la seva producció com a impost als dàimios, i els seus drets eren escassos. Els habitants de la ciutat, tenien en teoria menys categoria encara que els camperols, per les estrictes idees confucianistes sobre el fet de guanyar diners. Però a la pràctica mica en mica es van anar considerant millors, ja que les ciutats van començar a proliferar i molts dàimios es beneficiaven de les seves transaccions. Posteriorment veurem més detalladament els canvis en la distribució de classes que es van començar a produir a les acaballes del règim Tokugawa.

CONFUCIANISME I EDUCACIÓ

En el període Tokugawa, el confucianisme es va convertir pràcticament en la filosofia ortodoxa de Japó¹². Al convertir als samurais en l'equivalent dels erudits oficials del confucianisme, el Bakufu s'assegurava de que la classe dominant seguís un model de pensament que s'adeqüés al seu model ideal de govern. Segons Hane, es sol qualificar el confucianisme japonès com a neoconfucianisme, ja que en diversos aspectes són lleugerament diferents al model xinès. En l'època dels Tokugawa els principis del confucianisme tenien com a màxim exponent la lleialtat, i a més incloïen la fidelitat, l'obligació, l'harmonia i la disciplina¹³. Ja que l'estudi d'aquests preceptes "feia als governants millors governants i als governats més fàcilment governables", s'apuntalaven amb ells l'estructura de la societat i tenien el suport total de l'administració Tokugawa.

¹² HANE, 2000: 86

¹³ JANSEN, 2000: 191

El neoconfucianisme, sent una branca particularment conservadora dins de la interpretació japonesa, subratlla la importància de l'ordre natural i l'obediència absoluta a l'autoritat¹⁴. Així un dels elements més rellevants d'aquesta filosofia va ser l'èmfasi en la subordinació, en tots els sentits. Una de les teories més interessants de Beasley, és que el confucianisme també va proporcionar un marc filosòfic dins del qual es podia encabir el nou paper del samurai dins de la societat japonesa, que havia deixat de ser la força militar per passar a ser la autoritat ètica, un paper més centrat en el govern que en la guerra, en temps de pau. Per aconseguir-ho però, calia convèncer primer als samurais, fet que no va ser fàcil, perquè no serà fins a finals del segle XVIII quan la importància de les escoles confucianistes en diversos dominis tindrà pes real. La constitució de les escoles a les principals ciutats per aprendre la doctrina confucianista també serà un fet que activarà la mobilitat social i contribuirà a crear una uniformitat cultural, que tindrà una considerable importància en el desenvolupament del sentiment nacionalista del segle XIX¹⁵. Altres autors com Jansen creuen que la incidència d'aquesta ideologia en el pensament dels antics guerrers no va quallar en tots, ja que el pensament samurai va seguir valorant millor el valor i la lleialtat per sobre de l'estudi de llibres i la benevolència, i això va portar a un consistent antiintel·lectualisme per la seva banda.

RELACIONS AMB L'EXTERIOR

Per acabar la breu introducció sobre la situació del Japó en l'època prèvia a l'era Meiji, cal fer una menció especial a les relacions internacionals del país durant l'era Tokugawa, o més aviat a la política d'aïllament que el règim va dur a terme durant més de dos cents anys.

Mitjançant una forta política d'aïllament, el Bakufu procurava preservar el país de qualsevol canvi que pogués venir de l'exterior. El shogunat va comprendre el perill que significava, per al sistema que havia constituït, el contacte amb nacions estrangeres de gran poder marítim. Els contactes amb els portuguesos i l'establiment dels espanyols a les Filipines al segle XVI va advertir als japonesos de les males conseqüències que podria tenir la influència estrangera, com va ser el cas de la Xina més endavant. El resultat va ser la prohibició de tot intercanvi que no es fes sota control oficial, i una sèrie

¹⁴ BURUMA, 2003: 22

¹⁵ BEASLEY, 1972: 42

d'edictes entre 1630 i 1640 que definien unes mesures restrictives no només pel comerç, sinó també pel trànsit d'idees foranies. Aquesta política d'aïllament estava destinada per una part a salvaguardar la seguretat del règim de les revoltes dels nobles poderosos, que podien obtenir armament superior de potències estrangeres. Per altra banda, impedia el contacte directe entre els estrangers i el poble, i limitava a un port específic, a prop de Nagasaki, en una illa anomenada Deshima, les relacions imprescindibles, sempre supervisades per el representat autoritzat del shogunat¹⁶. A Deshima tindran privilegis comercials només els holandesos, i se'ls sotmetrà a una estricta vigilància i control governamental, impedit també la seva sortida de la illa. Una segona illa molt a prop permetrà el comerç amb els xinesos. D'aquesta manera es protegeixen de les ambicions europees, sobretot hispàniques, i també del cristianisme, que ja portava dècades sent combatut per part dels governants japonesos. El govern sap que el cristianisme transcendeix les fidelitats feudals i nacionals, fet que cap totalitarisme ha tolerat mai¹⁷. Quedarà prohibida fins al segle XIX, l'emigració, i estrictament controlada la immigració (només a Deshima, a partir de 1641 habilitada per als holandesos).

Sobre els motius dels japonesos per mantenir el contacte, sempre sota control, amb els holandesos, tant Panikkar com Jansen coincideixen en que el contacte amb els holandesos va proporcionar intel·ligència sobre el món exterior. Panikkar descriu Deshima com “la finestra cap a Occident que Japó va deixar oberta”, ja que la seva influència sobre el desenvolupament del pensament japonès en el XVIII es de vital importància, així com també l'interès que tenien els japonesos per les qüestions militars¹⁸.

En els últims anys de la era Tokugawa, a l'igual que en l'actualitat quan s'estudia les relacions del règim amb l'exterior de Japó, es parlava d'un país tancat a l'exterior. Cal pensar que tot s'ha de posar en el seu context històric, i ara mateix sabem que aquest tancament no va ser en la totalitat de l'expressió. Japó estava lluny de ser un país totalment tancat, tot i que al principi l'aïllament fos estricte, a finals del règim Tokugawa les prohibicions d'immigració i emigració sota pena capital es van relaxar una mica. El contacte amb els xinesos al llarg de l'època a través de Nagasaki va contribuir enormement a la cultura japonesa, en relació a l'art, el pensament

¹⁶ PANIKKAR, 1959: 76

¹⁷ MUTEL, 1972: 10

¹⁸ PANIKKAR, 1959: 79

confucianista o el coneixement de les accions dels occidentals a l'Àsia. Per altra banda, les relacions amb els holandesos es van anar suavitzant al llarg del segle XVIII, i molts estudiosos japonesos van començar a aprendre holandès per poder tenir accés a les lectures que podien aconseguir dels comerciants de Nagasaki. El *Rangaku*¹⁹ presentava un altre perill per a l'ordre establert; la adopció de la ciència occidental podia també portar-los a adoptar les seves filosofies, i abandonar el confucianisme per la ideologia occidental.

Jansen manté per això la teoria de que la paranoia anticristiana mai es va arribar a suavitzar²⁰. Els llibres que arribaven a Nagasaki s'inspeccionaven i se'n prohibia l'entrada als que feien qualsevol referència cristiana. Segons ell els cristians no només suposaven un perill ideològic per al Bakufu, sinó que a més servia al govern per justificar persecucions en contra dels que podien suposar un perill, encara que no tinguessin res a veure amb el cristianisme.

EL GOVERN FEUDAL EN EL CONTEXT DE LA CRISI SOCIOECONÒMICA

Com he comentat prèviament, després de la implantació de la dictadura militar dels Tokugawa a partir de l'any 1600, el país va quedar repartit territorialment en dominis "senyorials", dels quals el shogun i les branques directes de la seva família posseïen al voltant d'un terç, i la resta van ser repartits per *han* entre els dàimios. Els samurais, que constituïen una important quantitat de la població, tant al principi com al final del règim Tokugawa, es diferenciaven en riquesa i poder entre sí; existeixen samurais de classe alta i de classe baixa, segons els sous que cobraven o la família de la que venien. Tot i que uns i altres cobraven en forma d'estipendis i exercien les funcions administratives del *han*, la majoria es va anar convertint en una classe inactiva i paràsita. Això suposava que a finals del règim el manteniment d'aquesta nombrosa classe va constituir una gran càrrega per a la resta de la nació. Els camperols, en canvi, eren la font de la major part dels ingressos del Bakufu; l'economia era bàsicament agrària, el cultiu era majoritàriament d'arròs i els impostos que pagaven també els pagaven amb arròs.

¹⁹ Rangaku: "estudis holandesos" (*ran* és una abreviació de *Oranda*, Holanda)

²⁰ JANSEN, 2000: 92

La proliferació a les ciutats dels artesans i comerciants va donar-se al Japó Tokugawa en gran part per la gran demanda de les classes privilegiades. El *sankin-kôtai*, l'antic sistema imposat pel shogun pel qual els dàimios havien de passar temporades alternes entre el seu *han* i la capital, va ser en gran part el motor per aquesta proliferació; l'estada obligada a les ciutats per part dels dàimios durant moments periòdics els va acabar urbanitzant, va fer que aquests desenvolupessin un gust per la ciutat, el comerç i els luxes. La millora de les carreteres per als seus viatges és un gran exemple d'aquest fet²¹. També va suposar un gran increment per al comerç interior la política aïllacionista; la influència dels comerciants en el desenvolupament del Japó durant el període Tokugawa va ser inqüestionablement profunda. Van crear una nova cultura urbana, i les seves activitats comercials i financeres van ajudar a l'economia d'un règim basat en l'agricultura camperola i en pagaments en espècie. El *sankin-kôtai*, juntament amb el progressiu empobriment dels dàimios, que durant dos segles van obtenir en ingressos només el que sortia de la terra (condicionats per èpoques de desastres naturals i fams), van estimular el desenvolupament del comerç, de l'economia monetària i d'una classe comercial i financera que no tenia cabuda dins de l'estructura feudal. De fet autors com Beasley creuen que el creixement comercial va ser una conseqüència de la restauració de la pau i l'estabilitat després de la guerra civil, i també el fruit natural que germinaria inevitablement del sistema Tokugawa²². El feudalisme estava perdent força inclús entre el camperols, exposats cada cop més a les influències d'una economia de mercat i pressionats constantment per les freqüents pujades dels impostos. Això va implicar reiterades revoltes de camperols, sobretot a principis del segle XIX.

La teoria generalitzada és que la crisi socioeconòmica es fa patent ja a finals del segle XVIII, en el que hi ha diverses èpoques de fam, i una en especial, la de *Temmei*²³ (de 1783 a 1787); juntament amb la pujada dels preus, les despeses del govern comencen a superar els seus ingressos. Les reformes econòmiques que intenta portar a terme el Bakufu al llarg dels segles XVII i XVIII per intentar solucionar les crisis de fam (normalment provocades per desastres naturals, Japó està situat en una zona altament propensa a terratrèmols i Tsunamis), no van aconseguir pal·liar les dificultats.

²¹ ALLEN, 1972: 34

²² BEASLEY, 1972: 46

²³ MUTEL, 1972: 10. Les "crisis de fam" es donen quan hi ha l'escassetat d'aliments, pujades de preus i inflació. Normalment es donen a causa de desastres naturals.

En aquest context, es produeixen les anomenades reformes *Tempô*²⁴. Aquestes es van donar en l'últim període de reforma sociopolítica, i cal explicar-les breument, ja que aquests successos van establir les bases del que seria el moviment de la Restauració²⁵. Després que al 1833 es donessin una nova sèrie de desastres naturals, Japó va entrar en una forta crisi. La nova onada de reformes econòmiques i socials, que solien repercutir en més privilegis per a les classes dirigents i els samurais, i en detriment dels comerciants i camperols, en general van acabar fracassant, sobretot les impulsades pel Bakufu. El govern es limitava a exigir els habituals esforços de millores i el retorn dels camperols a les terres en el cas que estiguessin provocant revoltes²⁶. Degut a això aquesta etapa es sol descriure com el punt en el que el final del shogunat començava a veure's, ja que feia dècades que intentava establir reformes per a crisis que es seguien repetint contínuament, sense solucions definitives. Tot i que les reformes del Bakufu van fracassar, en diversos dominis controlats per els dàimios *tozama* (dàimios cada cop més hostils al Bakufu) van tenir èxit. Els escriptors moderns avui en dia solen coincidir en que el fet que en alguns dominis les reformes financeres i socials tinguessin èxit, és una de les claus de la rellevància política de les reformes *Tempô*. Degut a l'èxit econòmic de certs dominis, com els casos de Satsuma i Chosu, es van enfortir respecte al Bakufu, en molts casos fent servir els seus guanys en reformes militars i compra d'armes occidentals, fins al punt de ser capaços de desafiar la seva autoritat quan van tenir l'ocasió²⁷, com veurem una mica més endavant.

Les reformes *Tempô* han estat llargament debatudes pel seu significat respecte als fets posteriors. Historiadors com Beasley o Hall coincideixen en que el tipus de lideratge de govern que es va mostrar va marcar un nou règim, preparat per esborrar les divisions de classes i les restriccions per a la construcció d'un nou i protomodern absolutisme²⁸. La societat en les zones rurals estava sofrint un canvi que repercutia en l'estabilitat del règim, i el canvi econòmic no el podien suportar les institucions polítiques feudals del moment. Beasley ens explica també que el gir cap a l'economia comercial, que no és més que una conseqüència de la política aïllacionista i del flux monetari i social del *sânkin-kôtai* imposat per el govern Tokugawa, clarament no tenia

²⁴ Ens referim amb *Tempô* al període que va de 1830 a 1843.

²⁵ BEASLEY, 1972: 63

²⁶ HALL, 1968: 219

²⁷ BEASLEY, 1968: 68

²⁸ Hall considera que aquests canvis autoritaristes també es devien a la creixent ombra que projectava l'amenaça de les potències occidentals (HALL, 1968: 222)

cabuda en el seu estricte ordre social. A les acaballes del règim la classe suposadament privilegiada dels samurais estava empobrida i endeutada, comerciants rics gaudien d'un estatus fins a cert punt feudal, i molts camperols explotaven noves oportunitats lucratives com a productors i empresaris. Això, creu, no comporta que originessin un ideal potencialment revolucionari, en canvi propiciaven insatisfacció i descontent; això resultarà rellevant per algunes de les accions polítiques més importants que va propiciar la Restauració, com ara la supressió dels dominis, la reforma de l'impost sobre la terra i la nova estructura social.

CONSIDERACIONS HISTORIOGRÀFIQUES SOBRE LA SITUACIÓ DEL RÈGIM TOKUGAWA A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX

L'estudi de Beasley conclou que durant els anys del règim Tokugawa el canvi econòmic va anar modificant gradualment la societat japonesa, fins al punt que al segle XIX es va produir una disjuntiva entre la realitat contemporània i l'ideal heretat. Això es va manifestar en un nombre de fenòmens per als quals l'ordre tradicional ja no tenia cabuda: samurais extremadament endeutats, camperols que abandonaven l'agricultura per convertir-se en comerciants, i comerciants urbans que gaudien de patronatge feudal en una espècie de simbiosi amb l'autoritat. Aquests processos es van desenvolupar a diferents velocitats, i van desequilibrar el balanç de poder entre el Bakufu i els dominis. També van causar malestar social, i van empènyer a la participació política a molts samurais. Ell creu que una de les conseqüències més importants d'aquesta situació va ser que el concepte de "reforma" es va convertir en un cosa familiar, i això va provocar la sensació de que la societat estava amenaçada de destrucció i el perill provenia de la mateixa societat, del seu propi govern²⁹. Tot i així creu que les institucions socials i polítiques van resistir, almenys fins els successos que es van originar a la dècada de 1850.

Allen fa un anàlisi econòmic de la situació prèvia a la dècada de 1850, dècada en la que considera que les bases del govern havien estat minades per canvis polítics, econòmics i intel·lectuals des de finals del segle XVIII. Pel que fa als canvis intel·lectuals, destaca que durant el segon quart del segle XIX alguns joves samurais ja

²⁹ BEASLEY, 1972: 357-358

havien abandonat el país secretament amb l'objectiu d'estudiar la civilització occidental, i el *Rangaku* s'havia anat estenent des de feia moltes més dècades. Per tant les classes intel·lectuals japoneses no desconeixien el progrés material d'Occident, i començarien a criticar el govern cada cop més. Respecte a l'economia, ressalta les dificultats financeres que tenia el règim Tokugawa des del segle XVIII. A part de les crisis de fam estava el problema de l'empobriment de molts dàimios, que gastaven grans quantitats de diners en luxes com a conseqüència de rivalitats amb altres dàimios en la seva estada obligatòria a la capital. També passava amb alguns samurais; ociosos i sense cap més ocupació s'endeutaven amb el joc o altres activitats fins al punt d'haver d'empenyorar les seves possessions. Les divisions d'estatus i la funció característiques de la societat Tokugawa es van desdibuixar com a conseqüència d'aquests canvis, el sistema de relacions pròpies de l'antic sistema s'estava fent miques (hi havia dàimios que començaven a dedicar-se al comerç i l'indústria, i samurais que es tornaven mercaders, fins i tot en algun cas arribaven a vendre el seu estatus de samurai a un plebeu). Segons Allen, paradoxalment l'èxit del règim Tokugawa en la imposició d'un control rígid sobre les classes va contribuir a la destrucció del sistema social i polític³⁰.

Hane coincideix amb Allen al donar una gran importància a la mala situació econòmica general, sobretot pel que fa als problemes financers de molts dàimios i samurais, i els canvis que s'estaven produint en el sistema de classes. Però posa més èmfasi en la mala situació en la que es trobaven els camperols, ja que les dificultats econòmiques de les classes privilegiades repercutien en ells directament; les creixents necessitats econòmiques de les classes dirigents implicaven pujades d'impostos per a ells, que eren un 80% de la població a la primera meitat del segle XIX. Tot i que la classe dirigent fes el possible per adoctrinar als plebeus sobre la seva posició social, no van poder evitar ocasionals revoltes i disturbis, quasi 3000 al llarg del govern Tokugawa. Les revoltes eren més freqüents durant els períodes de fam, i a les acaballes del règim s'havien tornat una cosa quotidiana. Segons Hane, l'objectiu de les revoltes camperoles i urbanes no era polític, sinó que era un reflex d'un malestar social que estava començant a minar el govern del Bakufu³¹.

Per a Hall el punt d'inflexió més important que va portar a un Japó cada cop més enfrontat i en crisi van ser sens dubte les reformes *Tempô*, a banda de la presència cada

³⁰ ALLEN, 1972: 37-41

³¹ HANE, 2000: 102-108

cop més gran de les potències occidentals a principis del segle XIX. La ineptitud i la ineficàcia del govern Tokugawa al no poder arreglar els problemes d'aquest període, va portar a que a partir de 1844 es manifestessin conflictes interns dins del mateix cercle dels Tokugawa. En aquest punt segons ell les cases colaterals es van començar a preocupar per l'escassa capacitat de gestió dels *rojû*, i aquest fet es demostra amb les pugnes per el poder que més endavant veurem durant l'era Ansei. Per altra banda, també dona molta importància a que alguns dels clans que pocs anys després participarien activament en la Restauració Meiji, com Satsuma i Chosu, van tenir un èxit relatiu en les reformes que van fer als seus *han*, unes reformes basades en potenciar el comerç i renovar la fiscalitat agrària per calmar els plebeus. Per tant, conclou qüestionant una opinió historiogràfica normalment eurocentrista, que sol atribuir la mala situació del Japó abans de l'arribada dels Estats Units al 1853 al mateix aïllament, a la situació d'anacronisme polític que vivia la societat japonesa al segle XIX. Segons aquest pensament es fa impossible que el Japó donés un gir tant dràstic en els anys posteriors, o com a mínim ho qualifica de miraculós o sorprenent. Per a Hall els problemes interns estaven reconeguts, i l'amenaça d'Occident no es minimitzava, per tant no es pot parlar d'un país adormit, sinó d'un país que tot i estar sofrint una crisi socioeconòmica i política estava preparat per un canvi³².

Abans del període d'estudi en el que es centrarà la següent part del treball, el Japó es troba en una situació de crisi en diversos fronts. L'economia fonamentalment agrària dins d'un marc en el que el comerç cada cop es va fent més important, comença a no tenir cabuda en una societat en la que la població comença a pensar en altres possibles vies. La situació de desprestigi del règim amb els seus constants fracassos de reforma no millora la creixent opinió desfavorable sobre el govern, tot i que com veurem més endavant, sense massa èxit, intentarà introduir reformes necessàries també pensant en l'amenaça exterior. L'arribada dels vaixells d'Estats Units a les costes d'Edo al 1853 sens dubte marcarà un abans i un després, però el país ja havia començat a experimentar una necessitat de canvi. L'enemic no era únicament el "bàrbar" estranger; es començava a considerar el mateix govern com a un enemic, el causant de la mala situació del país. La bomba de rellotgeria s'havia anat construint des de feia dècades, i aviat arribaria la metxa que desencadenaria els successos que van portar a la gran transformació del Japó i a l'era Meiji.

³² HALL, 1968: 214-222

EL JAPÓ ENTRE 1853 I 1868

Després d'haver explicat la situació del Japó durant l'era Tokugawa de manera general, cal entrar a parlar més específicament del seu govern en els últims anys del shogunat, marcats per una conflictivitat tant política com social creixent, que acabarà amb la caiguda del govern Tokugawa i la Restauració Meiji.

Bakumatsu és el terme que s'utilitza per definir l'etapa de la caiguda del Bakufu, per donar pas a l'era Meiji (*Bakumatsu* significa literalment "caiguda del Bakufu"). En general es sol datar entre 1853 i 1868, anys de l'arribada dels "vaixells negres" de Perry i del canvi de règim, respectivament. Les causes de la caiguda del règim Tokugawa es solen explicar fonamentalment per la influència Occidental i els contactes al llarg de la primera meitat del segle XIX amb les principals potències europees i amb Estats Units. Però com veurem, no són aquests fets els únics que expliquen la caiguda d'un govern que havia durat dos segles i mig; cal una reconsideració de les crisis internes, tant polítiques, econòmiques i ideològiques, que es van produir a les acaballes del Bakufu, i que van assentar les bases per a què es pogués produir la Restauració Meiji.

VAIXELLS NEGRES I TRACTATS INTERNACIONALS

Si més no sembla cada vegada més clar entre la historiografia d'aquest període de Japó, que tot i que el contacte forçat amb algunes de les potències marítimes de mitjans del segle XIX va ser un fet determinant per el canvi de govern i l'arribada de la era Meiji amb la Restauració, ni molt menys és l'únic motiu. Però és una opinió àmpliament compartida que l'arribada dels nord-americans a les costes d'Edo³³ va marcar un abans i un després; sigui millor o pitjor, necessari o innecessari, esperat o imposat.

Exceptuant els holandesos i els xinesos de Deshima, a finals del segle XVIII altres potències com els russos havien intentat establir relacions comercials amb el Bakufu. Al 1818 ho van intentar els anglesos, i anys més endavant, els nord-americans ho van intentar al 1837 i al 1846 sense èxit. No va ser fins al 1853, que es va produir un fet que en tots els estudis sobre l'època no deixa mai de ser mencionat; l'arribada dels

³³ També anomenada *Yedo*, actual Tòquio (des de 1868)

“vaixells negres” a la badia d’Edo, quatre bucs de guerra dels Estats Units comandats per Matthew C. Perry. Aquest arribava amb una carta del president Filmore exigint que fos entregada a l’emperador (que es creia que era el líder de la nació), sol·licitant el dret dels vaixells americans a proveir-se de carbó i queviures en ports japonesos i a l’establiment de relacions comercials entre els dos països³⁴. Al cap d’un any tornaria per rebre una resposta, i uns mesos després passaria el mateix amb l’almirall rus a Nagasaki. Dels dos fets, els japonesos n’estaven previnguts per els comerciants holandesos de Deshima. Tot i així, quan Perry va tornar l’any següent, amb una quarta part de la marina dels Estats Units, en un principi es va trobar una negativa, però poc després es va firmar el tractat de Kanagawa, pel qual s’obrien dos ports habilitats per als intercanvis i es permetia a un cònsol quedar-se al país. Mesos després també es firmarien tractats amb Rússia i Gran Bretanya; tots però, eren provisionals. Els tractats de 1858, obririen definitivament els ports de Kanagawa i Nagasaki, i progressivament molts altres, tot i que no es produiran cessions territorials. Els Estats Units prometen per la seva banda armes, vaixells i experts, així com Rússia i Gran Bretanya; poc després es firmen tractats anàlegs també amb França i Holanda, coneguts en conjunt com els “tractats de les cinc nacions”³⁵. Això suposava el final de l’aïllament que havia caracteritzat en gran mesura el Bakufu durant més de dos segles i mig.

Havent arribat a aquest punt, cal reflexionar sobre els motius i les conseqüències d’aquests fets històrics sense precedents en la història del Japó. En els seus estudis, Beasley ens proposa un panorama que ha anat canviant, a partir de les crisis socioeconòmiques, i passant pel canvi de mentalitat en molts intel·lectuals, fins a arribar a una situació de disputes pel poder dins l’administració del Bakufu. Disputes entre els dàimios *fudai*, les branques de la casa Tokugawa, i els dàimios menys lligats a la família dominant, els *tozama*. Prèviament a l’arribada de Perry, és ben sabut que els dàimios i les autoritats més ben informades, amb contactes amb els holandesos de Nagasaki, ja estaven previnguts que l’arribada de països colonitzadors a les seves costes era imminent. Davant de la reacció del Bakufu, que va consistir en intentar allargar el temps de la resposta als Estats Units per poder muntar una defensa que inclogués vaixells per a la creació d’una marina que garantís la seva independència, cada dàimio va mirar pels seus propis beneficis, retraient-li al Bakufu les seves decisions, tot i que altres van

³⁴ HANE, 2000: 110

³⁵ Coneguts també com a “tractats *Ansei*” o “tractats desiguals”.

seguir donant suport al shogun fins les acaballes del règim. Els motius de la cessió del Bakufu davant les exigències occidentals els tractarem més endavant, però indubtablement va comportar una forta oposició per part d'alguns sectors.

L'oposició als Tokugawa que es va començar a gestar per les decisions preses en l'àmbit de la política exterior, però, no s'ha de considerar una oposició unificada i ideològicament igualitària, i en això coincideixen tots els autors. Si bé és cert que molts dels opositors van començar a veure en la figura de l'emperador una manera lícita de suprimir el poder del shogun, la gran majoria ho feia per interessos propis i diversos entre sí. Buruma per exemple, creu que la crisi provocada per l'arribada dels vaixells negres no va poder definir pròpiament els que defensaven una solució de compromís com a "rebels polítics". Tot i que estaria bé poder dividir els pensadors japonesos del segle XIX en occidentalitzants progressistes, lliberals i democràtics, per una part, i per l'altra en autoritaris reaccionaris i nacionalistes, no és el que va passar. Segons ell els comerciants i estudiosos creien que quan Japó hagués après suficient dels "bàrbars" per a resistir-los, el país es podria tancar una altra vegada amb seguretat³⁶. Allen va plantejar que la pretensió que la causa principal del col·lapse del shogunat fos la obertura forçada dels ports als estrangers no es pot sostenir, tot i que la pressió exterior va ser una causa que hi va contribuir indubtablement. Segons ell la pressió exterior va descobrir la debilitat del règim Tokugawa, va subratllar la necessitat del canvi i en certa mesura, va determinar la naturalesa de la transformació econòmica i política que va tenir lloc després. Els estrangers van ser l'ocasió, no la causa, de la destrucció del sistema de govern³⁷.

EVOLUCIÓ POLÍTICA DE L'ERA ANSEI

L'era Ansei és el nom que es dóna al període entre 1854 i 1860, i en certa manera es podria definir com el principi de la fi del Bakufu. És necessària una petita crònica dels successos polítics més importants d'aquesta època, en la que el shogunat Tokugawa encara conserva una certa iniciativa en la creixent disputa pel poder, segons Mutel, i que acabarà amb una sèrie d'assassinats que portaran al Japó a una dècada de hostilitats violentes i una guerra civil, la dècada de 1860.

³⁶ BURUMA, 2003: 24

³⁷ ALLEN, 1972: 36-37

En el moment de l'arribada de Perry a les costes japoneses, el llavors president del consell dels *rojû*, que en la pràctica tenia el control del país, Abe Masahiro, va ser designat com a responsable de tractar amb els nord-americans. La seva resposta positiva a les demandes de Perry va provocar una esclatxa perquè la oposició política entrés en joc. El debat sobre polítiques del govern era ja usual i generava crítiques públiques, i Abe va intentar llavors buscar suport en nous aliats en tots els tipus de dàimios, tant els *fudai* com els *tozama*, i els pertanyents a les diverses branques de la família Tokugawa. L'oposició a Abe va augmentar entre els *fudai*, sobretot des de l'arribada de Townsend Harris al 1856 com a cònsol per negociar el nou tractat que es firmaria dos anys més tard. El més important dels dàimios *fudai* opositors era el senyor de Mito, Tokugawa Nariaki³⁸; representant d'una branca menor i frustrada, pretenia dominar el consell dels *rojû* i aconseguir que el seu fill fos nomenat shogun, ja que l'actual shogun no tenia fills³⁹.

Quan el shogun va morir sense hereu, Nariaki, amb el suport dels dàimios *tozama* que també eren favorables a l'emperador⁴⁰, va apel·lar a la cort imperial perquè el seu fill fos el successor. Una altra facció dels *fudai* però, encapçalada per Ii Naosuke, va guanyar la lluita política, instal·lant com a shogun a Tokugawa Yoshitomi. Van arrestar a Nariaki i al seu fill, i van firmar els tractats de les cinc nacions sense el consentiment imperial. L'arrest i assassinat de diversos dissidents polítics es van sumar a aquests fets, en conjunt coneguts com la "Purga d'Ansei". S'havia anat formant una oposició en contra de Mito, formada per els altres dàimios més lligats al Bakufu i per la majoria dels *rojû*. En política estrangera són conscients de la inferioritat militar del Japó i volen evitar un enfrontament armat contra els occidentals, i per altra banda volen evitar l'hegemonia de Mito.

En el moment de la firma del tractat internacional del 1858 amb Townsend Harris, representant d'EEUU, dels 300 dàimios existents només un 30% havia manifestat la seva aprovació⁴¹. Tampoc l'havia aprovat la cort imperial, que en aquell

³⁸ En algunes obres també se l'anomena "Mito Nariaki". Mito era un domini *fudai*, que començava a qüestionar el poder de la branca principal dels Tokugawa.

³⁹ MUTEL, 1972: 33

⁴⁰ Com veurem més endavant, en aquesta època comença a agafar força *sonnô-jôi*, un moviment de pretén restaurar el poder imperial i expulsar els bàrbars. Els *tozama* dissidents amb el govern començaven a adaptar aquesta fórmula per oposar-se a les polítiques del Bakufu.

⁴¹ HANE, 2000: 112

moment defensava la política d'aïllament i el *sonnô-jôî*⁴². Els acords internacionals van acabar amb els problemes del Bakufu en l'àmbit de la política exterior, però van provocar greus conflictes interns. La firma del tractat sense el consentiment imperial va proporcionar als sectors proimperials i antioccidentals un bon motiu per situar a l'opinió pública en contra del Bakufu. Els dirigents d'aquests moviments nacionalistes solien ser joves samurais o gent de les classes menys afavorides, segons Hane, segurament motivats per la frustració generada per l'ordre social jeràrquic de l'era Tokugawa. Els activistes més destacats procedien generalment del domini de Chosu, del de Satsuma, i de Tosa; aquests clans van tenir un paper clau en els següents anys i en el posterior govern Meiji.

Els tractats firmats al 1858 van causar una immediata protesta pública per tot el Japó. Beasley ens proposa nombrosos exemples de que l'opinió pública era hostil al tractat amb Harris, a la manera en què s'havia firmat i als homes que l'havien firmat⁴³. En aquesta hostilitat es fa patent la presència d'un ingredient més emocional que polític: el precedent de les actuacions dels països occidentals amb la Xina o la Índia. Molts japonesos van reaccionar als perills que intuïen exigint una sèrie de reformes internes, però no es posaven d'acord sobre els objectes de la reforma, a part d'una nova preparació militar que inclogués l'adopció de tècniques i armament occidental. Per a alguns, la regeneració del país es podia dur a terme dins del marc social existent, sempre i quan aquest fos subtilment modificat per possibilitar un lideratge més efectiu que l'evidenciat fins el moment pel Bakufu. Altres insistien en un programa de reformes molt més radical, que requeriria d'un important canvi institucional sense el qual no veien la possibilitat de reforçar la unitat nacional⁴⁴. La primera d'aquestes actituds es pot definir com a "reformisme conservador", relacionat amb un cert nombre de dàimios i els seus vassalls; la segona pertanyia al grup dels "legitimistes", en la seva majoria violents samurais de baix rang.

Clarament la firma dels tractats sense el consentiment imperial va ser, per als grups favorables a l'emperador i contraris als occidentals, el motiu definitiu per a situar-se en contra del Bakufu. Molts senyors feudals i els seus vassalls creien que les concessions fetes a les potències estrangeres representaven en el seu conjunt una

⁴² Sonnô: "reverenciar a l'emperador", Jôî: "expulsar els bàrbars"

⁴³ BEASLEY, 1972: 112

⁴⁴ BEASLEY, 1972: 113

humiliació nacional. Per tant s'ha de tenir en compte que el *sonnô-jôï* tenia una base “legítima” i nacionalista; la defensa de la nació contra els “bàrbars” i la oposició a un govern que li estava fent més mal que ningú, recolzant-se amb el poder imperial, que ni tan sols el shogunat podia discutir.

EL SONNÔ-JÔÏ

La “purga d'Ansei” que va portar a terme Ii Naosuke va ser un triomf que va durar molt poc⁴⁵. Nariaki s'havia convertit en el líder de la oposició al Bakufu, mitjançant la seva negativa a les negociacions amb Harris. La defensa de la ideologia de Mito suposava la importància de desenvolupar una política nacional basada en la puresa del Japó tradicional imperialista i la reivindicació del *sonnô-jôï*. Un pensament cada vegada més extens entre la població, sobretot entre els legitimistes. Sobretot a causa dels tractats, que van despertar emocions suficientment fortes com per a transcendir límits senyorials i lleialtats feudals, la política japonesa va canviar per complet. Beasley considera que aquests tractats van motivar la participació en la vida política d'un segment de la població que mai n'havia tingut, ni aspirava a tenir, ni veu ni vot en els esdeveniments polítics: els samurais que representaven el moviment legitimista⁴⁶. El mateix autor considera que sempre s'ha acceptat que els samurais van liderar el derrocament dels Tokugawa, i van dirigir la reconstrucció de la societat japonesa, per tant, l'abolició del feudalisme. Alguns historiadors, diu, creuen que simplement eren el que el seu nom indica: homes que veneren la persona de l'Emperador i la seva posició simbòlica en la vida nacional. Altres creuen que els legitimistes estaven lligats a un canvi d'un estat feudal a un burgès.

El terme “legitimistes” és molt utilitzat per Beasley per denominar als samurais opositors al Bakufu, tot i que en moltes altres obres se'ls sol denominar simplement com a *shishi*⁴⁷. Jansen els descriu com a “valents, informals i despreocupats, donats al vi i a les dones”, Beasley considera que tenien el temperament més propi d'uns esvalotadors que el d'uns revolucionaris. Però també cal tenir en compte que la seva ideologia estava estrictament lligada a un pensament que diversos personatges havien

⁴⁵ JANSEN, 2000: 295

⁴⁶ BEASLEY, 1972: 128

⁴⁷ *Shishi*: “home d'elevat propòsit” segons Hane i la majoria, “home d'esperit” segons Beasley

anat modelant amb el temps. Segons Hane, el “degà” dels *shishi* que lluitaven en defensa del *sonnô-jôï* va ser Yoshida Shoin, al que la resta d'autors també consideren el referent del moviment. Membre del clan Chosu, reconeixia la importància de la ciència occidental. No creia però, que la protecció de les costes (l'expulsió dels bàrbars) fos la única forma de defensar-se de l'amenaça d'Occident, sinó que estava convençut de la necessitat de transformar l'ordre feudal existent per a unir tota la nació. Les seves creences *sonnô* (reverenciar l'Emperador), contràries al Bakufu, tenien una base idealista, ja que per a ell tots els japonesos “han de considerar els problemes del país com si fossin propis i servir a l'emperador, sacrificant la vida si fos necessari”⁴⁸. Per a ell, els polítics del moment eren incapaços d'acabar amb la crisi nacional, i amb aquests raonaments defensava la creació d'un nou ordre. Yoshida va ser un dels assassinats en la purga d'Ansei, però amb la seva mort no va acabar el moviment *sonnô-jôï*, al contrari; els seus partidaris van posar més empeny en aconseguir el seu objectiu. La demanda principal dels *shishi* es va convertir en els anys posteriors a la purga d'Ansei en el concepte del *jôï* (expulsió dels estrangers), una demanda que l'emperador abandonaria. La majoria d'actes violents que es van produir en els anys posteriors al 1858 van estar relacionats amb aquesta demanda⁴⁹. El més important i que a la vegada marcaria un nova era de violència i canvi en la política i la societat japonesa va ser l'assassinat de Ii Naosuke al 1860, dirigent de les accions destinades a castigar i eradicar qualsevol acció en contra del Bakufu. El creixent sentiment *sonnô-jôï* va acabar desembocant realment en un moviment oposat al Bakufu que s'estava forjant tant des del poble ras com des de les més altes instàncies⁵⁰. Kyoto, la seu de la cort imperial, es va convertir en el centre del moviment *sonnô-jôï*, des d'on els dàimios contraris al Bakufu, junt amb els ambiciosos consellers de la cort, començarien a desenvolupar un paper crucial.

Allen fa un interessant apunt, en el que explica que la propaganda del *sonnô-jôï* va ser gradualment ben rebuda als clans del sud-oest, que subjugats per Tokugawa al segle XVI, romanien encara ressentits sota el govern d'una casa amb la que havien estat al mateix nivell. L'actitud arrogant del Bakufu i la llunyania de la capital havien fet que aquests clans fossin difícils de controlar⁵¹. Aquest seria un dels motius pels quals clans

⁴⁸ HANE, 2000: 115

⁴⁹ BEASLEY, 1972: 157

⁵⁰ HANE, 2000: 116

⁵¹ ALLEN, 1972: 37

com Chosu, Satsuma, Tosa o Hizen aprofitarien el moment de debilitat pel que passava el Bakufu per enfrontar-s'hi, legitimant les seves accions per mitjà del *sonnô-jôi*. Irònicament clans com el de Satsuma o Chosu portaven dècades saltant-se les restriccions del Bakufu sobre el comerç amb els estrangers, i la seva superioritat en armament comparada amb el govern cada cop era major.

EL TERRORISME I LES LLUITES ENTRE DOMINIS

Al març de 1860, la comitiva on viatjava Ii Naosuke va ser atacada a les portes del castell de Edo per un reduït grup de samurais. En general es sol pensar que eren tots de Mito, (tant Hane com Jansen ho expliquen així) tot i que Beasley comenta que també hi van col·laborar alguns samurais de Satsuma. No només hauria estat ideat per venjar el càstig que Naosuke havia infligit als seus senyors, sinó també com un senyal de la lluita pel poder. El concepte de cometre actes de terrorisme per part dels que no tenien responsabilitats polítiques, per forçar al govern a un compromís amb l'expulsió dels estrangers, es va convertir en el model a seguir dels *shishi* de tota la nació en els següents anys⁵². Les lluites entre opositors a les polítiques del Bakufu i el mateix govern es van convertir en el lema principal de la política japonesa entre 1860 i 1863.

El Bakufu es va trobar desmoralitzat i trencat; la notícia es va estendre ràpidament, i no van poder evitar que es difongués el fet que el seu primer ministre havia estat assassinat a les mateixes portes del castell del shogun. El liderat de la nació va passar a mans d'alguns dels dàimios que el mateix Ii Naosuke havia intentat castigar⁵³. Davant del cada cop més important moviment contra el Bakufu, aquest va intentar guanyar-se la col·laboració de la cort imperial i dels dàimios més influents, per neutralitzar els dissidents i establir un consens. Però els opositors al Bakufu també estaven intentant aconseguir el suport de la cort imperial per a la seva causa⁵⁴. El clan més important dins d'aquest cercle era el de Chosu, liderat pels seguidors de Yoshida Shoin i partidaris del *sonnô-jôi*. L'altre zona on la influència del *sonnô-jôi* va aconseguir més partidaris i que va ser determinant en la restauració i el posterior govern Meiji va ser Satsuma. D'aquest últim clan sorgirien personatges importants com Saigo

⁵² BEASLEY, 1972: 158

⁵³ JANSEN, 2000: 296

⁵⁴ HANE, 2000: 117

Takamori, que representa l'heroi de la Restauració per antonomàsia, o Okubo Toshimichi, que va arribar a ser ministre d'economia durant el període Meiji (dos dels tres "herois de la Restauració"). Tant Chosu com Satsuma serien protagonistes en els següents anys dels esdeveniments que van provocar la caiguda del Bakufu i la Restauració Meiji.

El terrorisme es va convertir en una activitat comuna en els primers anys de la dècada de 1860. Sobretot homes dels clans de Satsuma i Chosu, no sempre vassalls directes ja que alguns es convertien en *ronin*⁵⁵ per no comprometre els seus senyors amb els seus actes, van cometre nombrosos assassinats i atacs terroristes contra el govern i contra estrangers. Aquests actes van tenir repercussions tant entre les potències occidentals com en la política interna. Les potències, decidides a assegurar l'estricta compliment dels tractats i a prendre represàlies per els actes de violència contra els seus ciutadans, van recórrer a la força. A més, com resultava evident que el shogunat no tenia autoritat per fer complir els tractats, els representants occidentals a Japó van començar a fer arribar els seus missatges directament a la cort imperial i als diversos dominis⁵⁶.

El moviment legitimista dels *shishi* en certa manera va fracassar. Segons Duus la debilitat principal del moviment va ser el seu objectiu d'expulsar els bàrbars, que a la pràctica resultava impossible. Aquest fet ja era una certesa per alguns dels que havien pogut viatjar a Occident anys abans i havien vist el seu poder⁵⁷. Ell creu que hi va haver dos incidents claus que van evidenciar que l'expulsió dels estrangers era impossible: el bombardeig al 1863 de Kagoshima, capital de Satsuma, per forçar el pagament d'una compensació econòmica per l'assassinat d'un comerciant britànic, i el bombardeig a les costes del domini de Chosu al 1864, en represàlia pels seus atacs a naus occidentals, per part d'una aliança de diversos països. El fracàs total del legitimisme va arribar amb l'atac del Bakufu al domini de Chosu al 1864. El Bakufu havia reconegut en aquests anys la pèrdua del suport nacional, i havia buscat el recolzament de l'emperador i una coalició d'interessos amb els dàimios, i així cada cop estava més obligat a actuar a través de l'emperador.

Segons Beasley, els incidents de 1863 i 1864 van tenir l'efecte de transformar el tema de l'expulsió d'una aspiració genuïna a un recurs tàctic; va convèncer a la majoria

⁵⁵ Samurais sense senyor, en aquest cas per voluntat pròpia.

⁵⁶ HALL, 2000: 239

⁵⁷ DUUS, 1998: 74

dels samurais que per a defensar el país feia falta molt més que desorganitzats atacs contra estrangers. Van començar a sorgir nous líders, com Saigo i Okubo de Satsuma, o Kido Takayoshi i Takasugi Shinsaku de Chosu, compromesos amb una definició renovada del *sonnô-jôï*. S'havia de començar a pensar que la riquesa del país havia de venir del comerç amb els estrangers, i la força s'havia de trobar als vaixells, canyons i l'organització militar occidental. Aquestes mesures s'havien de prendre per part de la burocràcia, és a dir, els dominis, i no per mitjà del terrorisme⁵⁸.

La superioritat militar que havien demostrat els occidentals en les seves respostes violentes als atacs dels terroristes va crear un profund impacte en la consciència dels japonesos. Va ser en aquests moments que alguns dels dàimios més influents, que havien estat fins llavors d'acord amb les propostes del *sonnô-jôï*, van començar a substituir el concepte del *jôï* (expulsar els bàrbars) per el de *fukokû-kyôhei*⁵⁹, la recerca de la riquesa i l'enfortiment nacional.

LA RESTAURACIÓ MEIJI

Al 1864 els esforços per part del Bakufu per formar una coalició amb diversos dàimios havia fracassat. Alguns dominis havien pogut portar a terme unes reformes militars bàsiques, augmentant així el seu poder efectiu; Satsuma i Chosu en especial, havien començat a superar al shogunat en la modernització de les seves forces armades. Fins al 1866 el shogunat va intentar aplacar el creixent poder de Chosu enviant expedicions armades als seus dominis, però a principis de 1866 es va produir un fet que desestabilitzaria la balança de poder en detriment del shogunat de manera irreversible. Satsuma i Chosu, que fins al moment havien sigut rivals tot i compartir ideologies, van firmar un pacte secret d'ajuda mútua. Així, quan el Bakufu va atacar a Chosu al 1866 va sofrir una desastrosa derrota, davant de les tropes ben entrenades i amb armes adquirides als britànics, i no va poder contar amb el suport de Satsuma, que hauria estat possiblement l'única oportunitat d'aconseguir la victòria. La que en altres temps havia estat una formidable superioritat militar del shogunat Tokugawa, havia estat destruïda

⁵⁸ BEASLEY, 1990: 82

⁵⁹ La fórmula del *fukokû-kyôhei* es compon de dos conceptes bàsics: enriquir el territori i enfortir l'exèrcit. No és però, un pensament que hagués aparegut en aquests anys; durant les reformes *Tempô* entre 1830 i 1844 els clans de Satsuma i Chosu ja havien aplicat un principi d'aquesta fórmula en les reformes dels seus *han*, i amb resultats més o menys favorables (HALL, 1968: 221).

per un sol domini⁶⁰. Duus apunta també que, a més de ser una derrota més del règim, que es sumava a tota una sèrie de desprestigis, al retirar-se el que quedava del seu exèrcit el poble ras va poder veure per primer cop i en persona la desfeta del govern Tokugawa. El mateix poble increparia a les tropes en retirada durant el seu retorn a la capital a través de les vies de comunicació del país⁶¹. El Bakufu, moribund, encara intentaria portar a terme més reformes durant l'últim any del seu govern en un intent desesperat de recuperar el prestigi perdut.

La coalició de Satsuma i Chosu plantejava una seria amenaça al Bakufu, ja que a més de que els dos clans eren militarment superiors als Tokugawa, Satsuma era el segon clan més nombrós del país i tenia una important població samurai, a l'igual que Chosu⁶². L'últim shogun dels Tokugawa, Yoshinobu, a l'accedir al poder a principis de 1867 va intentar reorganitzar completament el Bakufu segons patrons occidentals; una reforma militar sota instrucció francesa⁶³, remodelació de la burocràcia central amb departaments més especialitzats, i una sèrie de mesures per fomentar la indústria i el comerç⁶⁴. Per tant en certa manera segons Beasley van començar un projecte basat en el *fukokû-kyôhei*, riquesa i força, que poc després seguiria el futur govern Meiji. Hall opina que aquest fet juntament amb la mort de l'emperador Komei a principis del mateix any van portar la situació política al seu punt culminant. L'emperador va ser succeït pel seu fill, menor d'edat, i semblava que la agitació política es calmaria una mica⁶⁵. Però en realitat l'agitació va seguir, Yoshinobu va continuar buscant coalicions i fent reformes al llarg de 1867, fins que el dàimio de Tosa, tement el creixent poder de Satsuma i Chosu, va proposar una solució de compromís per al problema de la organització política. Saigo, Okubo i Kido tenien en ment un cop d'Estat per acabar amb el poder novament emergent del Bakufu, i davant d'aquesta idea a Tosa es van redactar una sèrie de propostes, entre les quals es trobava la dimissió del shogun i la seva cessió del poder a l'emperador.

L'anomenat "Memorial de Tosa" establia que l'autoritat política del shogun retornés a l'emperador, però permetia que els Tokugawa conservessin les seves terres i

⁶⁰ HALL, 1968: 241

⁶¹ DUUS, 1998: 77

⁶² HANE, 2000: 121

⁶³ S'ha de tenir en compte que en el context d'enemistat entre les potències francesa i britànica de l'època, uns van donar suport al Bakufu (francesos) i altres a Satsuma i Chosu (britànics).

⁶⁴ BEASLEY, 1990: 85

⁶⁵ HALL, 1968: 241

amb elles els seus efectius, a més de permetre a Yoshinobu ser una espècie de primer ministre en el nou consell que actuaria en nom de l'emperador en relació als assumptes d'Estat. Al novembre del mateix any, el shogun va acceptar la proposta, ja que era el que més li convenia, i va donar pas a una "restauració imperial". Però ni per als membres de la cort més radicals, ni per als clans amb emergent poder, en especial Satsuma i Chosu, aquesta solució no era acceptable, ja que els Tokugawa i els seus partidaris seguirien conservant d'aquesta manera el seu poder. Per aquest motiu, el 3 de gener de 1868 les tropes sota el comandament de Saigo Takamori van ocupar el palau imperial a Kyoto (tropes formades per membres dels clans opositors principals), i d'immediat es va convocar una assemblea imperial de la que en van ser exclosos els homes oposats al recent cop d'Estat. Es va promulgar un decret desproveint a Yoshinobu del seu poder, les seves terres van quedar confiscades i la seva categoria va passar a ser la d'un dàimio comú. Tanmateix en el text s'establia clarament que la responsabilitat de governar el país corresponia a l'Emperador. Per aquest succés, conegut en la història mundial amb el nom de "Restauració Meiji", es restaurava en la persona del jove emperador Meiji⁶⁶ l'autoritat administrativa d'un càrrec exercit durant més de dos segles i mig per els caps de la casa Tokugawa⁶⁷.

Després de la proclamació de la Restauració, va haver-hi però un període de guerra civil conegut com la Guerra *Boshin*, entre gener de 1868 i juny de 1869, en què van enfrontar-se els "imperialistes" contra els encara fidels al shogunat Tokugawa. En uns mesos l'exèrcit imperial sota el comandament de Saigo Takamori va empènyer les tropes de Yoshinobu fins a Edo i a l'abril els Tokugawa van rendir-se, evitant així la destrucció de la ciutat en un enfrontament i sent molt poques les baixes humanes. En aquest moment la cort imperial va traslladar-se a Edo, que es convertiria en la capital del nou règim, i canviaria el seu nom per Tokyo⁶⁸. La resistència al nou govern imperial va continuar a les regions del nord-est, no tant per la lleialtat als Tokugawa sinó per la

⁶⁶ Inicialment anomenat Mutsuhito, va canviar el seu nom a Meiji posteriorment. Meiji significa literalment "govern il·lustrat", i designava el període posterior al Bakufu. Els emperadors posteriors seguirien la nova tradició d'adoptar el nom de la era en la que governaven.

⁶⁷ BEASLEY 1990: 89

⁶⁸ Literalment "Capital de l'est". Tot i que Kyoto havia estat la capital oficial, en la pràctica Edo era la capital per ser el lloc on estava el poder real, el Bakufu. A partir d'ara tant el poder imperial com el govern oligàrquic es situarien a reanomenada Tokyo, passant a ser la capital oficial.

preocupació del poder que havien adquirit els dàimios del sud⁶⁹. Al juny de l'any següent, l'últim territori opositor havia capitulat.

CONSIDERACIONS HISTORIOGRÀFIQUES SOBRE LA CAIGUDA DELS TOKUGAWA I LA RESTAURACIÓ MEIJI

L'arribada de Perry a les costes japoneses el 1853 és un fet que tots els que han treballat aquest període consideren clau per explicar un dels motius principals de la caiguda del shogunat Tokugawa. Hane, per exemple, creu que l'esdeveniment més important que va portar a la Restauració Meiji va ser l'arribada de les potències occidentals, que va desembocar en una crisi nacional. Tanmateix explica que les dificultats econòmiques que patien el Bakufu i els dàimios a finals de l'era Tokugawa van debilitar el sistema feudal i van augmentar el descontentament entre els samurais d'inferior categoria i entre els plebeus. Segons ell les noves idees intel·lectuals van fomentar la base del sentiment proimperial i oposat al Bakufu. La creixent crisi va portar als antics clans opositors, els dàimios *tozama*, a intentar mantenir-se en el poder davant del seu vell enemic, el clan Tokugawa. Considera que en certa manera es va reiniciar una antiga lluita entre els antics poders feudals, que va concloure amb la victòria de l'aliança entre Satsuma i Chosu. També troba probable que el desequilibri entre els líders dels dos bàndols fos responsable de la derrota del Bakufu, ja que la oposició estava encapçalada per joves i ambiciosos guerrers de classe baixa dels clans de Satsuma i Chosu, mentre que els caps militars del Bakufu eren pràcticament tots líders del vell sistema⁷⁰. També és important tenir en compte que considera que els líders de Satsuma i Chosu van ser els que van ostentar el poder real durant el règim Meiji posterior, i que l'emperador va ser utilitzat com una mera figura decorativa. Això porta a deduir que Hane pensa que la Restauració Meiji únicament va ser un mitjà per traspassar de mans el govern de Japó, d'uns antics dàimios a uns altres.

Jansen per altra banda es centra més en les diverses respostes davant l'amenaça occidental, i en la impossibilitat del govern de mantenir una estabilitat que feia temps que havia perdut. Segons ell l'antic ordre era insostenible quan es confrontava amb les crisis de les relacions amb els estrangers; l'antiga estructura no tenia prou unitat per

⁶⁹ DUUS, 1998: 80

⁷⁰ HANE, 2000: 121-123

convertir-se en un estat modern. Es pregunta si les reformes que van intentar en les seves acaballes haurien pogut canviar el destí del Bakufu, tot i que rarament pot un règim modernitzador recollir els beneficis de la seva feina: hem de pensar que algunes de les reformes que es duren a terme després de la Restauració ja van començades per Tokugawa Yoshinobu. També dona molta importància a l'aura i el carisma de la cort imperial de Kyoto, que va fer possible moltes coalicions. La cort, com a institució i societat, contava amb suficients homes capaços, que amb el seu descontentament o disconformitat amb les polítiques del Bakufu proveïen la legitimitat i l'impuls que necessitaven els líders de la Restauració⁷¹. Considera també, a l'igual que la resta, que la crisi que va comportar la presència estrangera va “proveir d'explosius al país per a fer explotar el Bakufu”.

Duus argumenta que la Restauració Meiji de 1868 va ser una “revolució aristocràtica”, dirigida per membres descontents amb l'antiga classe governant, que estaven alarmats per la discrepància entre les pretensions del Bakufu i la seva impossibilitat de tractar tant amb els problemes interiors com amb les amenaces exteriors. També apunta que la caiguda del Bakufu difereix de les revolucions “tradicionals” en un aspecte: els revolucionaris van utilitzar la retòrica (restaurar el poder imperial) per justificar les seves accions. Però aviat va quedar clar que aquest objectiu conservador emmascarava una necessitat de reformar el país de dalt a baix, transformant-lo en una nació moderna⁷².

Segons Mutel, el Bakufu feudal de 1600 no va desaparèixer al 1868 per la simple raó que ja estava mort feia molt de temps. Ressalta que molts intel·lectuals partidaris del Bakufu van participar en la modernització del Japó després del canvi de règim, i que eren hostils a la xenofòbia del *sonnô-jôï*; aquesta ideologia només va ser un subterfugi per emmascarar l'ambició d'alguns alts funcionaris dels feus del sud-oest. Per tant descarta una revolució ideològica, explica la caiguda del Bakufu com una conseqüència de la lluita de poders entre diferents feus, que utilitzaven les ideologies reaccionaries emergents per justificar les seves accions. També considera important la reactivació del prestigi imperial, davant l'amenaça estrangera de colonització; aquest fet va afectar a l'últim shogun molt greument, ja que no gaudia de la legitimitat imperial. No exclou del tot però la importància del canvi d'ideologia en certs grups socials, que

⁷¹ JANSEN, 2000: 330-332

⁷² DUUS, 1998: 75-81

esperaven que amb un canvi de règim hi hagués un canvi en la justícia i una renovació moral⁷³.

Buruma descriu el *Bakumatsu* com una època de violentes intrigues i conspiracions mortíferes, de rebel·lions i contracops, de senyors feudals del sud-oest maniobrant contra els lleials als Tokugawa, que va acabar en una guerra civil. Segons ell el poble tenia por al canvi, suscitat per les incursions estrangeres en sòl japonès, però també es rebel·lava contra la tradició. Per explicar aquest període es centra en la figura de Sakamoto Ryoma, un samurai de Tosa que va abandonar la família i el seu senyor per aplicar de manera violenta el pensament del *sonnô-jôï*. Amb els anys però, es va adonar que la millor manera de lluitar contra els “bàrbars” era aprendre primer els seus trucs, i que per tant per defensar la nació era necessari obrir les fronteres. És el clar exemple del canvi d’ideologia a mitjans del *Bakumatsu*; la substitució del concepte *jôï* pel *fukokû-kyôhei*, que amb els anys també acabaria convencent als líders de Satsuma i Chosu (que ja havien posat en pràctica el concepte anys enrere). Sakamoto va promoure una solució pacífica i exhortava als seus aliats a persuadir al shogun que renunciés al govern, sent el principal promotor del Memorial de Tosa⁷⁴. Buruma exemplifica que els revolucionaris tenien un objectiu clar i simple: millorar la situació del país, i que hi havia gent molt capaç de fer-ho. El problema segons ell és que els clans de Satsuma i Chosu tenien objectius més ambiciosos, i aquest moviment revolucionari va acabar sent deformat. Tot i així en els posteriors anys de l’era Meiji moltes de les idees d’aquests pensadors es posarien en pràctica en menor o major grau.

Finalment, cal fer una menció de les conclusions que treu Beasley en el seu estudi del període. La primera qüestió important que cal tenir en compte segons ell, a l’hora de pensar en les causes de la caiguda del Bakufu, és la reacció que va provocar la firma dels tractats “desiguals” del 1858. Això va contribuir a desenvolupar al Japó una reacció emocional més gran que la que fins llavors havien suscitat els assumptes interns. Aquesta reacció va comportar, a més d’una crida a “l’acció”, un “deshonor” nacional en el sentit que estava present en totes les zones i tots els grups socials del país. Per tant, opina, va ajudar a trencar amb la fragmentació regional i social en la que es basava el poder del govern Tokugawa⁷⁵. A més, la humiliació provocada per Occident va

⁷³ MUTEL, 1972: 50-51

⁷⁴ BURUMA, 2003: 32-39

⁷⁵ BEASLEY, 1972: 358

precipitar la lluita i la controvèrsia durant la dècada següent. A causa d'això, ens explica que els *shishi* van ser capaços de portar la iniciativa, almenys fins els bombardejos Occidentals de 1863 i 1864, però que no tenien l'organització necessària per treure profit del desordre que ells mateixos havien creat. Per això a partir d'aquest moment es replantegen les seves motivacions i la manera d'actuar. Una altra consideració important de Beasley afirma que la importància de la Restauració de 1868 sovint s'exagera. Creu que si bé fins a cert punt va significar el punt final per a un aspecte del passat del Japó com era l'abolició de les institucions centrals dels Tokugawa, també és cert que la majoria dels diversos grups que havien format l'aliança victoriosa entreveien un futur molt poc definit. Això implicava la creació d'una alternativa al Bakufu, el desenvolupament de les idees de reforma principalment militar i econòmica, i el reajustament d'una nova estructura social⁷⁶. En definitiva, que en el moment de canvi del poder, els nous governants haurien d'anar reformant sobre la marxa, sense un pla ben definit, ja que per una banda havien de complir amb les expectatives creades, i per l'altra haurien de complir amb els objectius del *fukokû-kyôhei*.

⁷⁶ BEASLEY, 1972: 358-361

ELS PRIMERS ANYS DE L'ERA MEIJI

La introducció de Beasley sobre la política japonesa dels primers anys de l'era Meiji és molt significativa. Segons ell Japó no tenia una tradició de teoria política en el sentit europeu. Els japonesos havien adoptat de Xina el confucianisme com una doctrina ja preparada que es referia al caràcter ètic de l'estat, i després no van entrar en comparar les diferents classes de sistemes polítics. Es va intentar modificar el pensament xinès amb l'objectiu de adaptar-lo a les diferents classes d'institucions socials i polítiques desenvolupades al Japó. Com a conseqüència, la Restauració Meiji no va venir precedida de debats públics sobre justícia social o sobre el desig d'un nou ordre públic, tal com havia passat als diferents països europeus⁷⁷.

Els primers anys de l'era Meiji van estar marcats sobretot pels plantejaments de l'anomenada "Carta de Jurament", promulgada després de l'entronització oficial de l'emperador Meiji al 7 d'abril de 1868. Les 5 clàusules preparaven el marc legal per la modernització del Japó i establien el principal curs d'acció del regnat de l'emperador. Aquest document determinava com a meta l'establiment d'una prosperitat nacional, constitució i lleis, assemblees deliberatives formades per classes "altes i poderoses", un principi d'abolició de l'antic sistema de classes i una claríssima tendència a obrir-se al món i trencar amb els costums aïllacionistes del passat.

CONSOLIDACIÓ POLÍTICA I PRIMERES REFORMES

Duus afirma que la Restauració Meiji va portar al poder nous líders que no eren molt diferents als que havien derrocat⁷⁸. Certament la turbulenta dècada del 1860 havia començat amb un fort sentiment xenòfob en contra dels estrangers per part dels opositors al règim Tokugawa, però, amb la demostració de la superioritat militar dels occidentals, el concepte del *jōi* havia anat quedant apartat en detriment del *fukokū-kyōhei*. El sentiment anti estranger s'havia transformat; havia passat de l'expulsió total a l'ambició de enfortir el Japó adoptant la millor tecnologia occidental i les millors institucions occidentals. Amb aquest renovat sentiment del *fukokū-kyōhei* es van

⁷⁷ BEASLEY, 1990: 91

⁷⁸ DUUS, 1998: 85

començar a fer més visites a països europeus i també a Estats Units, i de primera mà molts van comprovar les diferències existents entre Japó i Occident en desenvolupament tecnològic, econòmic i institucional. El nou govern va reconèixer que la debilitat militar del Japó i el seu retràs econòmic podien convertir-lo en un botí fàcil per a les potències occidentals, i va jutjar que únicament la ràpida adopció de mètodes occidentals en la guerra i la indústria podria permetre-li conservar la seva independència⁷⁹. Després de la Restauració, el control del govern central va pertànyer, sota la supervisió de l'Emperador, en mans dels líders dels clans de Satsuma, Chosu, Tosa i Hizen, que havien dirigit la revolta contra el règim Tokugawa. Tres dels homes forts del nou govern, mitificats per la cultura popular com els “tres grans herois de la Restauració”, serien Okubo, Saigo i Kido, per tant, el govern estava en realitat en mans de líders de Satsuma i Chosu.

Una de les primeres reformes importants del nou govern va ser la recentralització del territori. La reordenació del territori era necessària per poder desmantellar el sistema previ de vassallatge i donar pas a un sistema centralitzat de prefectures. Primerament l'Estat va rebre les terres de la casa Tokugawa, i posteriorment les dels dàimios, que passaven a ser en alguns casos governadors, i sempre amb una compensació econòmica. Així es va crear un sistema burocratitzat, a cada unitat administrativa se li assignaria un agent del govern central. Això lògicament comportaria que el govern hagués d'assumir els deutes adquirits, que hagués de pagar compensacions per la pèrdua de possessions als antics dàimios, i les pensions als samurais. Però hi ha un altre objectiu important en el fet de centralitzar el país, i controlar-lo des de l'administració central en la seva totalitat: el control de l'exèrcit. La formació d'un exèrcit modern pressuposa primerament transformacions institucionals, com organitzar una administració centralitzada, i crear un sistema fiscal modern, per mantenir-lo⁸⁰. Per tant, eliminant el poder local dels dàimios dins de cada domini i establint en els territoris un governador que treballava per a l'Estat, aquest controlava tot el territori i el defensava amb un únic exèrcit, centralitzat i nacionalitzat, i s'evitaven disputes de poder locals. Tot i així encara hi van haver dues revoltes al 1874 i al 1877, de clans en una lluita per l'agonitzant feudalisme i en contra d'aquesta centralització.

⁷⁹ ALLEN, 1972: 46

⁸⁰ MUTEL, 1972: 60

Segons Allen, no es pot dir que la revolució política estigués acabada ni que el país estigués unificat fins que la última rebel·lió va ser sufocada⁸¹.

REFORMES SOCIALS I INSTITUCIONALS

El que en principi havia de ser la restauració de l'autoritat imperial es va convertir en una reestructuració de la societat i de les institucions. Un dels canvis a nivell social més rellevants va ser l'abolició del rígid sistema de classes. Entre 1869 i 1872 es va remodelar el sistema; els aristòcrates de la cort i els antics dàimios passaven a estar al mateix nivell, tots eren nobles. Els antics samurais de classe alta es van convertir en una nova classe anomenada *shizoku* (clan samurai) i la resta, en plebeus⁸². Per tant es va perpetuar la consciència de classe, tot i que ara els plebeus tenien més drets, com ara tenir cognoms, casar-se amb persones de major categoria social o canviar de professió. Els samurais en canvi van passar a perdre cada cop més drets. La desaparició del sistema feudal va comportar la pèrdua de treball per a molts d'ells, i també dels seus antics privilegis com ara el dret a portar espasa, tenir una posició social superior a la dels plebeus, o la impunitat per abusar d'aquests. Alguns es van allistar en el nou exèrcit o es van convertir en policies, professors o funcionaris del govern, però molts altres van haver de conformar-se en acceptar feines en el món de l'agricultura, el comerç o l'artesania⁸³. Hall determina que en la època de la Restauració però, no va haver-hi cap expressió de principis igualitaris, per tant és difícil saber si els caps del nou govern actuaven segons un pla ben definit de política social. Segons ell el *fukoku-kyōhei* repercutia incidentalment en la política social, i els avenços en igualtat social eren freqüentment el resultat de mesures preses per raons més pragmàtiques. Les barreres de classe van ser abolides a conseqüència del desig d'assegurar la llibertat de feina, la supressió de les restriccions sobre la classe camperola va ser la conseqüència d'una nova llei d'impostos, i la gradual abolició de la classe samurai va ser un efecte secundari de la creació d'un exèrcit de reclutament obligatori⁸⁴. El que havia començat amb una

⁸¹ ALLEN, 1972: 47. Irònicament la rebel·lió de 1877, anomenada "rebel·lió Satsuma" va estar liderada per Saigo Takamori, un dels tres "grans herois de la Restauració", que havia renunciat al govern i havia tornat a Kagoshima. La seva mort significa per molts la fi definitiva de la classe samurai.

⁸² HANE, 2000: 138

⁸³ HANE, 2000: 127

⁸⁴ HALL, 1968: 258

remodelació del sistema de classes que pretenia simplificar-les, va acabar amb el temps abolint-les, com a conseqüència de la nova fórmula de enriquir i enfortir el país.

Sens dubte una de les institucions més importants que es va reformar en aquesta etapa va ser l'exèrcit. Si els samurais havien format l'elit guerrera del país des de feia segles, ara es considerava l'opció que els militars fossin un exèrcit reclutat, deslligat dels antics samurais, poc inclinats a sotmetre's a la disciplina i el reglament de promocions que no tenien res a veure amb el rang social de cadascú⁸⁵. Un dels arquitectes de la nova política militar va ser Yamagata Aritomo, del domini de Chosu, que va viatjar a Europa per aprendre en persona el funcionament del sistema militar d'Alemanya i de França. Sent funcionari del Ministeri d'Assumptes Militars va proposar el servei militar obligatori, assegurant-se així el govern que el seu exèrcit no estigués integrat per antics samurais⁸⁶. Curiosament, al igual que el Bakufu, el govern Meiji va disposar que el seu exèrcit fos supervisat per una missió francesa, que també es va encarregar d'assessorar sobre organització militar⁸⁷. A l'igual que Hall en fer referència a l'abolició del sistema de classes, Beasley també subratlla que la imposició del servei militar obligatori no demostra que estigués inspirada per objectius democràtics o igualitaris. Amb el servei militar obligatori el govern va garantir-se un instrument que li permetia portar a terme la política exterior al mateix temps que mantenia l'ordre al país, doncs servia per reprimir revoltes de samurais o de camperols⁸⁸.

Cal esmentar dues institucions més que van ser remodelades seguint models occidentals, segons l'estudi de Hane. Una és el sistema judicial, que durant la era Tokugawa s'havia basat en l'estatus social i l'execució de la llei depenia del Bakufu, del dàimio i dels seus oficials. Les lleis en sí no existien, sinó que les decisions depenien dels designis de la classe dirigent. Les autoritats Meiji van decidir adoptar un sistema jurídic a l'estil Occidental, seguint el model francès en detriment del sistema de dret angloamericà, que permetia a la gent del poble prendre decisions en els judicis. L'altra institució que va establir el govern Meiji va ser un sistema de policia nacional, a l'estil

⁸⁵ BEASLEY, 1990: 104

⁸⁶ De fet alguns samurais o descendents de samurais en un principi van arribar a ser fins i tot caps de l'exèrcit, com el mateix Yamagata, però amb el temps els militars serien joves entrenats sense relació amb l'antiga classe guerrera.

⁸⁷ BEASLEY, 1990: 105. Segons Hane, Yamagata es va decantar per un model d'exèrcit similar al prussià, que acabava de derrotar a França en la guerra franco-prussiana (HANE, 2000: 140).

⁸⁸ BEASLEY, 1972: 320

també d'Occident. En la línia tradicional la seva principal funció no era la de vetllar pels drets dels ciutadans, sinó la de mantenir la llei i l'ordre. Hane considera que es va constituir un autèntic "estat policial", ja que la policia podia censurar a la premsa i controlar les activitats polítiques, i al ser les autoritats del país, eren els únics amb dret a portar armes pel carrer⁸⁹.

EL DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC I LA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

Els conflictes polítics que van acabar amb la Restauració Meiji van representar un dur esforç per a la capacitat administrativa i la gestió dels recursos financers del govern central. Al mateix temps, el país es trobava encara en procés d'ajustament cap a noves condicions econòmiques creades per l'obertura del país i per l'enfonsament de les institucions polítiques de les que havia depès la vida econòmica. No obstant, els èxits del nou govern van ser importants⁹⁰. El nou govern Meiji era conscient que per construir una "nació rica" era fonamental una industrialització immediata. En l'àmbit econòmic, la principal tasca dels nous governants seria la transformació del que bàsicament era una economia agrària, en una economia industrial⁹¹. El màxim creixement econòmic però, hauria d'esperar fins a la dècada de 1880 per fer-se patent. Tot i així en quasi vint anys hi ha un període d'assentament de les bases del modern creixement econòmic japonès.

Un aspecte de vital importància per a potenciar el desenvolupament econòmic va ser la modernització dels sistemes de transport i comunicacions⁹². Al 1871 es va introduir un sistema postal i telegràfic, i un any més tard s'inauguraria la primera línia de ferrocarril, de Tokyo a Yokohama, mitjançant un préstec governamental d'Anglaterra. L'estat va establir un gran nombre de fàbriques equipades amb maquinària occidental per a la manufactura de nous productes o de materials que fins aleshores es fabricaven segons el mètode tradicional. En realitat alguns dominis ja havien començat a crear algunes fàbriques anys abans, com per exemple el de Satsuma, tot i que el nou govern va introduir sistemàticament una política que els caps feudals i els Tokugawa havien començat només a mode de temptatives⁹³. Les fàbriques també

⁸⁹ HANE, 2000: 138-139

⁹⁰ ALLEN, 1972: 47

⁹¹ HANE, 2000: 141

⁹² HANE, 2000: 143

⁹³ ALLEN, 1972: 49

solien seguir models occidentals, normalment italians o francesos. En general la tipologia de les noves fàbriques responia a dues principals necessitats del nou govern: el comerç exterior i l'abastiment militar. De cara a l'abastiment militar es van crear indústries de municions, la necessitat més urgent del moment; també es van reformar drassanes per adaptar-se a la construcció de vaixells de guerra⁹⁴; la indústria tèxtil també suposava una manera d'abastir a l'exèrcit, en forma d'uniformes militars. El comerç exterior era l'altra de les necessitats econòmiques del nou govern; per aquest fi es va desenvolupar la marina mercant, i també es va buscar l'assessorament occidental, en forma de capitans de vaixells estrangers que entrenessin als mariners⁹⁵.

S'ha de tenir en compte que durant els deu primers anys de l'era Meiji, el govern era el principal comerciant, administrador i finançador de les empreses manufactureres. Tot i que els japonesos eren reticents a dependre del capital estranger per activar la construcció d'una economia sòlida, no tenien problemes en confiar en els enginyers, tècnics, i treballadors estrangers (així com en el cas dels militars). El govern esperava que els experts estrangers poguessin formar als japonesos perquè en el futur fossin capaços de fer la seva feina; un cop havien après l'ofici, els experts estrangers eren enviats a casa⁹⁶.

La rutina dels primers anys de l'era Meiji en relació al desenvolupament tecnològic va ser aquesta, a grans trets: viatjar a les potències europees i americanes, decidir quin model tecnològic era el més adequat per al país en relació a la seva implantació, i adaptar-lo, sovint contractant a estrangers perquè poguessin ensenyar als japonesos a fer-ho sols, per després poder prescindir de l'ajuda estrangera. L'Estat era a més el coordinador de tot; segons Allen es pot afirmar que escassament hi havia alguna indústria japonesa de tipus occidental durant les últimes dècades del segle XIX que no degués el seu establiment a la iniciativa de l'Estat⁹⁷.

⁹⁴ El clan Satsuma ja s'havia enfocat durant el Bakumatsu en la construcció naval, i el Chosu en la producció d'armes per la infanteria. Ambdues indústries es van millorar durant l'era Meiji. La construcció d'una nova armada es va dur a terme sota assessorament nord-americà i holandès, segons Panikkar (PANIKKAR, 1959: 219).

⁹⁵ ALLEN, 1972: 51

⁹⁶ DUUS, 1998: 97

⁹⁷ ALLEN, 1972: 51

EDUCACIÓ, CULTURA I RELIGIÓ

Els dirigents Meiji van donar una gran importància a l'educació de la societat. Com a mitjà per poder assolir la fórmula “nació rica, exèrcit fort” necessitaven que la gent estigués alfabetitzada. D'aquí que al 1872 es creés un sistema d'educació elemental obligatori, basat en les idees intel·lectuals dels primers anys de l'era Meiji⁹⁸. A principis de la dècada del 1870 ja hi havia molts intel·lectuals que havien estudiat o bé per les influències holandeses, o bé viatjant per Occident. A l'interès per la ciència i la tecnologia es va anar sumant l'interès per les lleis, institucions i societat occidentals, i van començar a aparèixer els primers intel·lectuals independents japonesos, com per exemple Fukuzawa Yukichi o Nakamura Masanao. Buruma senyala que aquest tipus d'intel·lectuals tenien un tret que no es veia (o almenys no es permetia) des de feia segles; l'anti-autoritarisme, l'escepticisme, que la tradició neoconfuciana no tolerava⁹⁹. Aquests intel·lectuals defensaven les idees de “civilització i il·lustració”, creien que l'objectiu de l'educació era capacitar al Japó per a què entrés en la modernitat i adoptés el coneixement occidental. Els creadors del sistema educatiu van buscar models també a Occident. Segons Duus el paper més important que va desenvolupar aquest pensament orientat en l'estil occidental, va ser el d'introduir una nova visió del canvi històric. Ràpidament es va absorbir la creença típicament occidental del progrés humà, orientada a pensar que el ser humà sempre avança cap a la perfecció. Els països occidentals representaven la “civilització”, mentre que ells encara estaven “semi-civilitzats”¹⁰⁰. Els defensors del concepte “civilització i il·lustració” defensaven que els països “civilitzats” eren no només superiors econòmic i militarment sinó també moralment. Naturalment aquest pensament reforçava el *fukokû-kyôhei*, ja que era el model de pensament a seguir per crear una nació rica i forta a l'estil occidental. A més, aquest nou intel·lectualisme s'enfrontava directament amb les ideologies confucianes, ja que es basava en el pragmatisme i el progrés, on la tradició moral que posava èmfasi en la família, la submissió i la lleialtat no tenia cabuda.

Ja a les acaballes del Bakufu començava a ser comú viatjar als països occidentals, però sobretot als primers anys de l'era Meiji molts estudiants marxaven del país per preparar-se a l'estranger, i es van començar a obrir escoles i acadèmies per tot

⁹⁸ HANE, 2000: 148

⁹⁹ BURUMA, 2003: 56

¹⁰⁰ DUUS, 1998: 99

el Japó. Els intel·lectuals i especialistes occidentals rebien invitacions per ensenyar a les escoles i col·laborar en la modernització del Japó, i també van començar a arribar missioners cristians, ja que el 1873 es va aixecar la prohibició que existia contra el cristianisme i es va promulgar el principi de llibertat religiosa. Tot i que el nombre de cristians seguiria sent escàs, alguns dels nous intel·lectuals es van cristianitzar, a l'estar aquesta religió més en relació amb les idees de llibertat i humanisme. El sintoisme va continuar sent la religió majoritària, i va lluitar durant anys perquè el govern la designés com a la religió oficial del país¹⁰¹.

CONSIDERACIONS HISTORIOGRÀFIQUES SOBRE LA OCCIDENTALITZACIÓ/MODERNITZACIÓ A L'ERA MEIJI

En primer lloc, crec que es necessari definir els dos conceptes. Mutel separa cada concepte mitjançant paràmetres temporals. Segons la seva opinió els dos termes (occidentalització i modernització) no són sinònims, ja que els models occidentals de transformació social no són els únics concebibles ni els únics realitzables; els conceptes occidentals traslladats a una altra civilització poden donar resultats diferents, perquè modifiquen la realitat preexistent. Diferencia els dos conceptes, en el cas del Japó, entre dos períodes: el primer seria el d'occidentalització, que fins la dècada de 1880 suposaria un sentiment per part de la majoria de la societat d'admiració excessiva per tot el que fos occidental. A finals de segle s'entraria en un segon període: la gran carrera pel progrés i la indústria hauria portat a una nova època de modernització, però cada cop més deslligada de la influència occidental inicial. Per tant, en un principi es parla d'occidentalització de manera generalitzada, tot i que des de principis del segle XX al progrés del Japó se'l sol denominar més com a modernització, sense més connotacions. S'ha de tenir en compte que en aquesta època el Japó ja es reconeixia com a una més entre les potències occidentals, i que el procés d'occidentalització ja havia acabat feia temps. És més, la modernització s'efectuava utilitzant la tradició i no rebutjant-la¹⁰².

Però el fet de separar els dos conceptes pot resultar més difícil del que sembla, i portar-nos a l'error de la simplificació excessiva. Potser resulta més raonable la descripció de Hall, que defineix els canvis socials, econòmics i polítics dels primers

¹⁰¹ HANE, 2000: 153-155

¹⁰² MUTEL, 1972: 199-225

anys de l'era Meiji com una ràpida modernització sota influència occidental¹⁰³. I aquesta certament és una millor aproximació de la realitat, ja que les relacions entre l'impacte occidental i la tradició japonesa van estar llargament debatudes i costosament definides durant els primers anys de l'era Meiji, sobretot en matèries educatives i corrents ideològiques. De fet Beasley assenyala també que només quan aquest procés de definició hagués arribat a la seva fi, es pot dir que va concloure la Restauració, començant el període Meiji¹⁰⁴. Es refereix a la problemàtica que suscitaven els plantejaments sobre si la introducció d'institucions i ideologies occidentals podrien fer que el Japó conservés la seva identitat nacional, basada en la cultura tradicional.

Segons Hall el temor i el sentiment de debilitat davant les potències occidentals no van ser les úniques raons de la ràpida acceptació dels costums estrangers. L'afany d'occidentalitzar ràpidament el país també responia a unes necessitats bàsiques, d'enfortiment i enriquiment, que l'adopció de mètodes occidentals propiciaria fàcilment. Ja és molt significatiu el text que es va redactar en el moment de presa de poder de l'emperador al 1868, conegut com la "Carta de Jurament", en el que es feia referència explícita a "trencar els mals costums del passat" i "buscar els coneixements a través del món per enfortir els fonaments del govern imperial". Aquest text havia situat públicament l'occidentalització al costat de la creació d'un estat poderós, i ràpidament es van començar a buscar els millors experts en cada camp. Alemanys per organitzar universitats i escoles de medicina, consellers nord-americans per crear centres agrícoles i un servei nacional de correus, consellers britànics per construir ferrocarrils, telègrafs i obres públiques... L'exèrcit seguint el model francès, i la marina el britànic, fins i tot es contractaven pintors italians per aprendre l'art occidental. De cada país es treia el millor, després de decidir quins trets de cada societat occidental era més digne de ser emulat. Però per a qui pugui pensar en una falta d'identitat per part dels japonesos, s'ha de considerar que cap d'aquests consellers es va necessitar més, un cop van poder desenvolupar cada tasca ells mateixos. Hall considera que des de l'inici de la nova era es debatia el límit de l'assimilació de la cultura occidental, i no serà fins l'auge del nacionalisme a finals del segle XIX que, havent absorbit el necessari, el Japó seguiria un model de modernització diferent¹⁰⁵.

¹⁰³ HALL, 1968: 262

¹⁰⁴ BEASLEY, 1972: 307

¹⁰⁵ HALL, 1968: 262-266

Autors com Panikkar descriuen un Japó molt menys obert a la influència occidental, que tot i que adopta deliberadament l'actitud de mantenir relacions amistoses amb els estrangers intenta preservar la seva dignitat nacional. Segons ell, tot i que es van dedicar a aprendre d'Occident la seva organització militar, naval, i "d'altres tipus", els dirigents japonesos van prendre a la vegada totes les precaucions per a que les idees occidentals no penetressin al Japó (no és així si tenim en compte la creació d'escoles de pensament, l'aixecament de la prohibició contra el cristianisme i altres evidències que ho refuten). També creu que es va elaborar una teoria racial, una ideologia política i una moral nacional basades en la negació dels principis fonamentals de la vida d'Occident¹⁰⁶.

El debat sobre si la modernització del Japó va esdevenir una occidentalització o simplement es van seguir models occidentals per a certs fins, ben definits, sembla inclinar-se més cap al pensament que el Japó va utilitzar les influències occidentals que necessitava en cada camp per modernitzar el país, però intentant mantenir una identitat pròpia característica. El mateix fet de preocupar-se per mantenir una identitat nacional ja ho demostra. Tot i això, la imatge general del Japó estava canviant radicalment en molt poc temps, i conforme van anar passar els anys de la nova era, va anar creixent cada cop més la preocupació per mantenir una identitat nacional característica. S'ha de pensar que si la idea original era mantenir la independència d'un país amenaçat per la possibilitat de ser conquerit (adoptant mesures occidentals que igualessin forces i riquesa), l'objectiu en el fons era millorar les bases del país sempre mantenint la identitat original. Jansen descriu aquesta manera de pensar com a "*Restore Antiquity!*", el moviment cultural predominant resultat de la modernització del país, que pretenia redefinir la cultura japonesa, no exactament canviar-la; mantenir la idea d'un gran passat que necessitava redefinir-se, a través de la modernització de certs elements¹⁰⁷.

¹⁰⁶ PANIKKAR, 1959: 217-219

¹⁰⁷ JANSEN, 2000: 458

CONCLUSIONS. REFORMA O REVOLUCIÓ?

Al llarg del segon bloc he intentat explicar la caiguda dels Tokugawa i la Restauració Meiji, amb les consideracions de diversos autors sobre les qüestions que s'han de tenir en compte a l'analitzar aquest període. Tanmateix, no es poden entendre els canvis que es van produir al país a partir de l'arribada dels vaixells negres sense comprendre com funcionava el govern Tokugawa; el primer bloc té la funció de situar el període en el seu context. Cal dir però, que l'estudi exhaustiu dels canvis que es produiran al llarg de l'era Meiji, un cop portada a terme la restauració imperial, requeriria d'un altre estudi molt més extens; per això en el tercer bloc he limitat la recerca a les transformacions immediates que es van produir als primers anys de l'era Meiji, com a conseqüència dels esdeveniments que es van produir durant el *Bakumatsu*. L'objectiu principal d'aquest treball, com he comentat a l'inici, ha estat estudiar les transformacions socials, polítiques i econòmiques que es van produir en el Japó de mitjans del segle XIX, al llarg del període conegut com a *Bakumatsu* (fi del Bakufu) i als primers anys de l'era Meiji. Uns canvis institucionals, socials, econòmics i ideològics, que plantegen una pregunta clau; el moviment de la Restauració Meiji, prenent com a punt de partida l'inici de les hostilitats contra el Bakufu, va representar una reforma, o una revolució?

El primer que cal al plantejar-se aquesta qüestió és tenir clar els conceptes, la definició dels termes. Una revolució implicaria canviar per complet l'estructura política i social en un període de temps relativament curt. Certament a nivell social la Restauració Meiji va comportar un canvi radical en el sistema de classes, però a nivell polític els canvis no van ser tant "revolucionaris", potser en el sentit més occidental de la paraula. El poder va canviar de mans, i les mesures polítiques que es van prendre van trencar amb la tradició política del país. Però cal no oblidar que el mateix Bakufu, a les acaballes del règim va donar un gir cap a la modernització i la capitalització del país; per tant, és probable que la seva gestió, d'haver continuat uns anys més, hagués portat resultats similars a la del nou govern Meiji. A nivell social, es va produir un canvi revolucionari, però, com hem vist, les màximes reformes socials (l'abolició del sistema de classes) es van dur a terme passada la Restauració Meiji, com a conseqüència de la nova política capitalista del país, no com a resposta a una demanda de democratització o

d'igualtat social. Si bé es va produir una revolta social, per part sobretot de samurais legitimistes, aquests eren una petita porció de la societat, ja que els camperols no van protagonitzar una revolta social pròpiament dita. En general es pot considerar que els protagonistes de la restauració van tendir a ser els líders de clans que veien una possibilitat de fer-se amb el poder, recolzats per una part de la població descontenta amb la gestió dels Tokugawa. Tot i això, es podria seguir parlant de revolució, si tenim en compte que l'estructura del sistema polític va canviar forçadament.

En canvi, per reforma entenem una reestructuració del sistema polític, sovint pactada i parlada, que pot arribar a canviar el mateix sistema radicalment. És difícil, des del punt de vista occidental, considerar com a reforma uns esdeveniments que sovint van ser violents, i que van acabar amb l'enderroc del sistema polític existent i la instauració d'un nou règim per la força. Però hi ha diverses qüestions que s'han de tenir en compte, des de l'òptica japonesa. Primerament, que la restauració, com el seu nom indica, suposava la reinstauració del poder de l'emperador, que legítimament era el governant del Japó, des de feia quasi 800 anys. Teòricament, és l'emperador el que decideix que els Tokugawa han de deixar el govern, i el que dóna legitimitat als nous governants, que actuaran en el seu nom. No és difícil adonar-se'n que el govern dels Tokugawa ja es basava en aquest supòsit; tot i que el poder real l'exercia el Bakufu, teòricament ho feia en nom de l'emperador. Aquest supòsit és el mateix en el qual es fonamentaran els nous governants. Per tant, podríem dir que la Restauració Meiji va suposar el "traspàs" de govern entre els Tokugawa, i els antics dàimios *tozama*, sobretot els dirigents dels clans de Satsuma i Chosu; dos governs que de la mateixa manera actuaven en nom de l'emperador. El paper de l'emperador, que en la pràctica va esdevenir aproximadament el mateix en ambdós governs (pràcticament simbòlic), reforçaria el pensament que al cap i a la fi, aquest canvi va suposar únicament una reforma del govern existent.

Seria un error però, reduir tot el procés que es va originar a principis del segle XIX fins a la caiguda dels Tokugawa simplement a una reforma institucional. En parlar de revolució però, també sorgeix un problema contextual: la tendència a veure els esdeveniments de la restauració Meiji des del punt de vista europeu. Des de l'òptica occidental, els esdeveniments produïts en aquests quinze anys sovint han estat atribuïts a l'arribada de les potències estrangeres i la forçada obertura del país davant les seves exigències. Alguns cops s'oblida, que la situació anterior era ja turbulenta, i que les

pretensions dels que van acabar transformant el país amb la Restauració Meiji no sempre són tant simples com l'enderroc d'un règim opressor, o l'anhel de modernitzar el país a imatge d'Occident. Tals afirmacions només es poden fer comparant els esdeveniments del Japó amb les revolucions occidentals, i en aquests casos sempre es pot cometre l'error de comparar dues societats que no tenen res a veure entre sí.

Per tant cal centrar-se en el punt de vista dels japonesos. Els protagonistes de la caiguda del Bakufu, des dels bombardejos de 1864 i 1863, no eren ni radicals ni conservadors, eren gent pragmàtica que veia en la unitat nacional una manera de construir un país fort i ric. Això ens apropiaria més al concepte de revolució conservadora; en caure els Tokugawa aquests personatges serien els encarregats del nou govern, i entre ells es trobarien fins i tot alguns antics responsables del govern anterior. Les polítiques socials i econòmiques i la reforma de les institucions sens dubte serien de caràcter modernitzador, però sempre amb la finalitat de millorar el país, pel bé del país. Els Tokugawa havien creat un sistema centralitzat feudal, que es redefiniria com un sistema centralitzat capitalista, aprofitant l'estímul econòmic que suposava el contacte amb els occidentals i la seva economia industrial.

La Restauració Meiji va representar un canvi del feudalisme al capitalisme com a principi organitzador de la societat japonesa. El sentiment nacional d'enriquiment i enfortiment del país va ser l'estímul de la necessitat de canvi, l'element unificador d'una societat integrada per diverses ideologies i classes socials. Si bé en un principi aquest nacionalisme s'oposava a l'arribada dels occidentals a les seves costes, aviat va veure en ells la possibilitat de convertir el país en un Estat fort. Japó entrava en la "modernitat" adoptant el capitalisme en detriment d'un feudalisme que havia durat segles, fruit d'una revolta profundament nacionalista que apostaria pel canvi de les seves estructures feudals obsoletes. Van caldre encara uns quants anys perquè aquest canvi fos total; uns anys en els quals el Japó feudal es va transformar en un Estat modern.

BIBLIOGRAFIA

ALLEN, G.C. (1972), *Breve historia económica del Japón moderno*. Editorial Tecnos, Madrid (ed. 1980), 294 p.

BEASLEY, W.G. (1972), *La Restauración Meiji*. Satori Ediciones, Gijón (ed. 2007), 430 p.

BEASLEY, W.G. (1990), *Historia contemporánea de Japón*. Alianza Editorial, Madrid (ed. 1995), 439 p.

BURUMA, I. (2003), *La creación de Japón, 1853-1964*. Ed. Mondadori, Barcelona, 211 p.

DUUS, P. (1998), *Modern Japan*. Houghton Mifflin, Boston, 376 p.

HALL, J.W. (1968), *El imperio japonés*. Colección Historia Universal Siglo XXI, volumen 20. Madrid, Ediciones Castilla (ed. 1973), 335 p.

HANE, M. (2000), *Breve historia de Japón*. Alianza Editorial, Madrid (ed. 2013), 415p.

JANSEN, M.B. (2000), *The making of modern Japan*. Harvard University Press, Cambridge (ed. 2002), 871 p.

MUTEL, J. (1972), *El fin del shogunato y el Japón Meiji 1853/1912*. Editorial Vicens Vives, Barcelona, 301 p.

PANIKKAR, K.M. (1959), *Asia y la dominación occidental*. Eudeba, Buenos Aires, (ed. 1966), 505 p.